

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Domovnictví ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách

Caretaking in Selected Socially Excluded Areas

Vedoucí práce

Mgr. Hana Syslová

Autorka práce

Silvie Ledinská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Haně Syslové. Také bych chtěla poděkovat těm, kteří byli mě sociálně vyloučenou lokalitou provedli a ochotně mi o domovnictví vyprávěli. Děkuji panu Desideriu Dunkovi, Martinu Prokopovi a Bronislavu Podlahovi. Dále také děkuji úředníkům městských odborů, kteří se snaží o zlepšení situace lidí v sociálně vyloučených lokalitách, a sociálním pracovníkům, kteří pomáhají lidem řešit jejich potíže. V neposlední řadě děkuji samotným domovníkům a nájemníkům, kteří mi umožnili poznat místo, kde žijí.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 2. 5. 2013

Silvie Ledinská

Anotace

Bakalářská práce „Domovnictví ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách“ pojednává o problematice sociálně vyloučených lokalit a o inkluzivním nástroji domovnictví, sledovaném ve třech takových lokalitách. Práce je rozdělena na dvě části. První, teoretická část vysvětluje kontext sociálně vyloučených lokalit. Uvádí znaky vyloučených lokalit a procesy jejich vzniku. Pozornost zde věnuje také diskriminaci z důvodu etnicity jako jedné z příčin sociálního vyloučení. Dále jsou zde v souvislosti s vyloučenými lokalitami uvedeny kompetence úřadů a existující inkluzivní nástroje, a to jak na centrálně správní úrovni, tak i na úrovni místních samospráv. V závěru obecné části jsou uvedeny konkrétní oblasti, které zasazují domovnictví do kontextu a pomáhají uchopit smysl nástroje domovnictví.

Druhá část je zaměřená prakticky. Vysvětluje mechanismy domovnictví a popisuje konkrétní příklady jeho fungování ve třech vybraných lokalitách – Kadani, Kolíně a Českém Krumlově. Autorka zde krátce charakterizuje konkrétní vyloučenou lokalitu a popisuje nástroj domovnictví, jeho vznik, účel a dopad. Nakonec jsou popsány formy domovnictví porovnány.

Klíčová slova

Romové, sociální vyloučení, sociální integrace, inkluzivní nástroje, bydlení, komunitní práce, domovnictví, svépomocné činnosti

Annotation

This bachelor thesis “Caretaking in Selected Socially Excluded Areas” deals with the issue of socially excluded areas and an inclusive tool of caretaking studied in three such areas. The present thesis is divided in two parts. The first, theoretical part, explains the background of socially excluded areas. It describes the characteristics of excluded areas and the processes responsible for their formation. Attention is also paid to discrimination on the grounds of ethnic origin as one of the causes of social exclusion. Competences of authorities and the existing tools supporting social inclusion are also described there in terms of such excluded areas, both on the level of national and local government. To conclude, the general part of the thesis mentions specific fields putting the concept of caretaking into wider context and supporting the understanding of this specific tool.

The second part is rather practical. It explains how caretaking works and describes specific examples taking place in three selected areas: the towns of Kadaň, Kolín and Český Krumlov.

The author characterizes these excluded areas in brief and describes what the tool of caretaking, its creation, purpose and impact look like there. The described forms of caretaking are compared to conclude the thesis.

Keywords

Roma; Social Exclusion; Social Inclusion; Inclusive Politics; Housing; Community Work; Caretaking; Janitorship; Self-Help Activities.

Seznam zkratek

ASZ	Agentura pro sociální začleňování
DIC	Demografické a informační centrum, o.s.
DPP	dohoda o provedení práce
ESF	Evropský sociální fond
EU	Evropská unie
GAC	Gabal Analysis & Consulting, spol. s r.o.
IOP	integrovaný operační program
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV ČR	Ministerstvo vnitra
NAPSI	Národní akční plány sociálního začleňování
NOK	Národní koordináční orgán
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
OP LZZ	operační program Lidské zdroje a zaměstnanost
OP VK	operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD, SPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí, sociálně-právní ochrana dětí
OÚ, SOÚ, SŠ, VOŠ	odborné učiliště, střední odborné učiliště, střední škola, vyšší odborná škola
PČR	Policie České republiky
SAS	sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
SVI	System včasné intervence
TPCA	Toyota-Peugeot-Citroën
ÚP	Úřad práce
VPP	veřejně prospěšné práce

Obsah:

ÚVOD.....	11
A. OBECNÁ ČÁST: KONTEXT – SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY	13
1. SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ, SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY	
A INKLUZE	13
1.1 Sociální vyloučení.....	13
1.2 Vymezení termínu <i>sociálně vyloučená lokalita</i>	14
1.3 Kontexty sociálního začleňování (inkluze)	16
<i>1.3.1 Co je to inkluze</i>	
<i>1.3.2 „Okraje“ majority a jejich prostupnost</i>	
<i>1.3.3 Vzdělávání, zaměstnanost a sociální služby jako prostředky sociálního začleňování</i>	
<i>1.3.4 Role majority při utváření podmínek pro inkluzi</i>	
2. ETNICITA, DISKRIMINACE A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	19
2.1 Diskriminace romské menšiny a doporučení Výboru pro odstranění rasové	
diskriminace OSN	19
<i>2.1.1 Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace</i>	
<i>2.1.2 Problém diskriminace ve vzdělávání</i>	
2.2 Etnicita a sociální vyloučení.....	21
<i>2.2.1 Být Romem se nerovná být sociálně vyloučeným. A naopak.</i>	
<i>2.2.2 ... přesto jsou Romové z hlediska sociálního vyloučení zranitelnější</i>	
<i>2.2.3 Kdo převeze odpovědnost?</i>	

3. INKLUZIVNÍ NÁSTROJE NA CENTRÁLNĚ SPRÁVNÍ ÚROVNI A NA ÚROVNI ÚZEMNÍCH SAMOSPRÁV	23
3.1 Nástroje státu pro zmírňování sociálního vyloučení a pro předcházení jeho vzniku	23
3.2 Obecní samosprávy a sociálně vyloučené lokality	25
3.2.1 Povinnosti obce a potřeby občanů (i těch sociálně vyloučených)	
3.2.2 Obecní politiky	
3.2.3 Důležitost přístupu ze strany obce	
 4. KONTEXTY NÁSTROJE DOMOVNICTVÍ: PROBLEMATIKA BYDLENÍ; PŘÍSTUPY KOMUNITNÍ PRÁCE	28
4.1 Nástin problematiky bydlení v sociálně vyloučených lokalitách	28
4.1.1 Problém dostupnosti bydlení a vznik vyloučených lokalit	
4.1.2 Diferenciace vyloučených lokalit	
4.1.3 Typický znak sociálně vyloučené lokality – špatný stav budov	
4.1.4 Neplatičství	
4.1.5 Problémy deprivovaných lokalit: prostorová segregace, kriminalita, migrace, ubytovny	
4.1.6 Opatření pro zlepšení situace v oblasti bydlení	
4.2 Zplnomocňující přístup a komunitní práce.....	32
4.2.1 Zplnomocňující přístup	
4.2.2 Komunitní práce	
 B. PRAKTICKÁ ČÁST – DOMOVNICTVÍ, NÁSTROJ PRO ZLEPŠENÍ STAVU LOKALITY	34
 5. CO JE TO DOMOVNICTVÍ.....	34
5.1 Osoba domovníka, náplň práce	34
5.2 Smluvní zajištění domovnické pozice a mzda	35

5.3 Participativní rozměr nástroje domovnictví	35
5.4 Motivace nájemníků pro zapojení do aktivit	36
6. VÝBĚR SLEDOVANÝCH LOKALIT.....	37
7. PRUNĚŘOV U KADANĚ.....	38
7.1 Popis lokality	38
7.1.1 <i>Pruněřov – „domy, byty a lidi“</i>	
7.1.2 <i>Odliv obyvatel z Pruněřova</i>	
7.1.3 <i>Inkluzivní opatření v Pruněřově</i>	
7.2 Domovnictví v Pruněřově.....	40
7.2.1 <i>Zavedení opatření</i>	
7.2.2 <i>Nastartování participativních procesů v rámci domovnictví a formování nástroje</i>	
7.2.3 <i>První konkrétní výsledky</i>	
7.2.4 <i>Zhodnocení</i>	
8. ZENGROVKA (KOLÍN)	45
8.1 Popis lokality	45
8.1.1 <i>Kolín</i>	
8.1.2 <i>Zengrovka</i>	
8.2 Domovnictví v Zengrovce.....	46
8.2.1 <i>Zavedení opatření</i>	
8.2.2 <i>Systém přidělování bytů</i>	
8.2.3 <i>Fungování domovnictví</i>	
8.2.4 <i>Problémy v lokalitě</i>	
8.2.5 <i>Výhled do budoucna</i>	

9. ČESKÝ KRUMLOV	50
9.1 Popis lokality	50
9.2 Domovnictví v Českém Krumlově.....	51
9.2.1 <i>Místní romské autority, domovník a jejich role pro krumlovskou romskou menšinu</i>	
9.2.2 <i>Funkce domovníka – úkoly a náplň práce</i>	
9.2.3 <i>Dopad opatření</i>	
9.2.4 <i>Důležitost role města</i>	
10. SROVNÁNÍ.....	56
10.1 Srovnání sociálně vyloučených lokalit	56
10.2 Srovnání nástroje domovnictví v popsaných lokalitách.....	58
ZÁVĚR	62
POUŽITÉ ZDROJE	63
PŘÍLOHA: Fotografie z popsaných sociálně vyloučených lokalit	66

Úvod

Pro tuto bakalářskou práci jsem se rozhodla věnovat pozornost nástroji domovnictví, který byl v některých vyloučených lokalitách zavedený, aby pomohl zlepšit úroveň bydlení, udržet v domě pořádek a zabránit vandalismu. Tento nástroj je pro mě zajímavý, protože přes skromnost jeho výsledků se odlišuje od jiných nástrojů a opatření, která také mají za cíl zmírňovat sociální vyloučení a pomoci lidem žít kvalitněji a důstojně, která však směřují do sociálně vyloučených lokalit „zvenku“.

V první části práce se věnuji obecnému vymezení problematiky sociálního vyloučení. Věnuji pozornost hlavním znakům sociálně vyloučených lokalit, jak je pojmenovávají odborníci a instituce, jež se tématem zabývají. Krátce se zastavím u tématu inkluze. V souvislosti s obecným vymezením problému sociálně vyloučených lokalit mi přišlo vhodné dotknout se i tématu diskriminace, která je jak jednou z příčin exkluze příslušníků romské menšiny, tak i překážkou inkluzivních procesů – především v oblasti vzdělávání, ale i bydlení či zaměstnávání. Abych předešla nepochopení a zaměňování romství a sociálního vyloučení, věnuji krátký oddíl i tématu etnicity v kontextu sociálního vyloučení.

Dále v první, obecné části zmiňuji politiky a nástroje na centrálně správní i územně správních úrovních, které se sociálním vyloučením přímo zabývají, nebo spravují oblasti, které jsou pro řešení sociálního vyloučení klíčové. V přehledné tabulce vyjmenovávám rozdělení gescí jednotlivých útvarů, institucí a správních jednotek. Konkrétně se pak zabývám problematikou sociálního vyloučení z hlediska obecních samospráv, které jsou k řešení problémů sociálně vyloučených lokalit nejbližší a jejichž přístup je pro stav a úroveň vyloučených lokalit často klíčový.

Abych uvedla nástroj domovnictví do kontextu, uvádím ke konci obecné části informace přímo z oblasti bydlení – jak vznikají vyloučené lokality, proč bydlí lidé v nevyhovujících bytových podmínkách, proč jsou domy ve špatném technickém stavu, jaké jsou hlavní problémy v souvislosti s bydlením sociálně vyloučených lidí.

V závěru obecné části uvádím východiska komunitní práce, která je založena na principech aktivizace lidí v určitém místě a posilování jejich kompetencí. Tyto prvky sleduji také při pozorování konkrétních lokalit.

Ve druhé, prakticky pojaté části práce se zaměřuji na nástroj domovnictví jako způsob zlepšení stavu bydlení v sociálně vyloučených lokalitách. Popisuji východiska tohoto nástroje, jeho smysl, možnosti využití, způsoby, jakým se nájemníci zapojují do svépomocných aktivit.

V praktické části popisuji tři vybrané lokality, kde domovnictví v různých podobách funguje. Lokality jsem osobně navštívila, sledovala zdejší procesy, účastnila se domovních schůzek. Studovala jsem dostupnou dokumentaci, abych porozuměla kontextu lokalit a získala vhled do tamní situace. Nakonec tyto lokality a tři různé podoby fungování nástroje domovnictví porovnávám.

V rámci úvodu této bakalářské práce bych ráda poznamenala, že vzhledem ke svému profesnímu zaměření, jímž je sociální práce, pojmám problematiku sociálního vyloučení výhradně jako problém sociální. Nesleduji tedy etnická specifika, ta zohledňuji pouze v těch případech, kdy mohou být faktorem, který ovlivňuje další dění či procesy.

A. OBECNÁ ČÁST:

KONTEXT – SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY

1. Sociální vyloučení, sociálně vyloučené lokality a inkluze

1.1 Sociální vyloučení

Termín sociální vyloučení označuje situaci, kdy osoba nebo skupina osob žije v chudobě (je tedy ekonomicky izolovaná) a nemá dostatek vazeb na společenské struktury. Taková situace sociálního vyloučení se může týkat mnoha cílových skupin sociální práce – v sociálním vyloučení žijí osoby bez přístřeší, mohou jím být ohroženi osamělí senioři, mohou se v něm ocitnout osoby s duševním onemocněním, lidé závislí na omamných a psychotropních látkách, nebo se může dotýkat celých skupin ekonomicky slabých lidí.

Sociální vyloučení existovalo již ve středověku (tehdy bylo označováno jako tuláctví nebo žebráctví). Znamenalo vyřazení ze všech společenských struktur. „Člověk bez příslušnosti k rodině a ke svému pánovi tehdy nebyl považován za plnohodnotného člověka. Všichni lidé, kromě krále, byli něčími vazaly. Král měl být podřízen papeži jako božímu náměstkovi a papež přímo Bohu. Kdo vazalem nebyl nebo jím přestal být, ocitl se mimo společnost.“¹

V současnosti je v Evropě (především střední a východní, ale nevyhnul se ani ekonomicky silnějším zemím západní Evropy) velkým problémem sociální vyloučení skupin osob, často souvisejících s největší evropskou minoritou, jíž jsou Romové. Tento druh sociálního vyloučení se dotýká nejen Romů, ovšem ti jsou exkluzí více ohroženi, a to vzhledem k sociokulturnímu znevýhodnění i vzhledem k diskriminaci v bydlení, vzdělávání a s tím související nižší zaměstnatelnosti. K tématu etnicity a diskriminace se ještě v krátkosti v práci budu věnovat, nicméně protože mým oborem není antropologie ani romistika, dotknu se pouze těch nejjobecnějších témat a nevýraznějších problémů.

Tato práce se tedy zaměřuje na exkluzi související s vyloučením celých skupin či enkláv chudých lidí, a pokud budu termín *sociální vyloučení* dále používat, bude to vždy v tomto kontextu.

¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. s. 92. ISBN 80-717-8473-7.

1.2 Vymezení termínu *sociálně vyloučená lokalita*

Nejprve bychom se podívali na to, co vlastně znamená označení *sociálně vyloučená lokalita*, jak tento společenský jev vymezují odborníci a ve kterých oblastech života lidí z prostředí sociálně vyloučených lokalit se exkluze projevuje.

Štěpán Moravec, výzkumník a terénní pracovník, ve statí *Nástin problémů sociálního vyloučení romských populací* popisuje sociální vyloučení jednoduše: „Termín značí situaci, kdy člověk, rodina, domácnost, společenství nebo celá subpopulace jsou vyloučeny z určitých sociálních vztahů a interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou přístupné většině společnosti.“² Dále zmiňuje vznik termínu *sociální vyloučení*, který v 80. a 90. letech nahradil výraz *chudoba*, který vyjadřuje nedostatek hmotných zdrojů, ale již nezahrnuje zmíněnou kvalitu sociálních vztahů.

Podrobněji strukturovaný popis situace sociálního vyloučení poskytuje Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 - 2015, kterou připravila vládní Agentura pro sociální začleňování a která byla schválena vládou dne 21. 11. 2011.

„Opatření obsažená ve Strategii reagují na situaci obyvatel **sociálně vyloučených lokalit**. Tyto lokality lze definovat jako:

- a) **prostorově izolované** (přičemž izolace může nabývat forem úplného prostorového odloučení, stejně jako neprostupného sousedství v rámci obecní/městské zástavby),
- b) **sociálně izolované** (přičemž lze vysledovat společenské bariéry v kontaktu nejen na úrovni občanů, ale i institucí),
- c) **ekonomicky izolované** (přičemž lze vysledovat, že obyvatelé vyloučených lokalit nejsou zapojeni do formální ekonomiky, ale do rozličných – více či méně izolovaných a nelegálních ekonomických sítí),
- d) **kulturně odlišné** (přičemž se jedná jednak o odlišnosti v kultuře spojené s etnicitou, jednak – a často mnohem více - o odlišnosti v pojetí kultury spojené se společenským postavením, chudobu, vzdělaností, ostrakizací),
- e) **symbolicky vyloučené** (které se projevuje vytěsněním obyvatel vyloučených lokalit, nejčastěji Romů, z účasti na veřejném životě na základě rozpoznatelných znaků – barvy pleti, oblečení, způsobu chování a jednání, atd.).“³

Další úhel pohledu na situaci sociálně vyloučených lokalit uvádí Agentura pro sociální začleňování v Příručce pro obce: „Jde o lidi, jejichž zapojení do společnosti je omezené, a to

² MORAVEC, Štěpán. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.). *"Romové" v osídlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 13. ISBN 80-86898-76-8.

³ ÚŘAD VLÁDY ČR. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 - 2015*. Praha, 2011, s. 5. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení>

několika způsoby zároveň. Nejčastěji jde o dlouhodobě nezaměstnané či nezaměstnatelné, s nízkou či podprůměrnou kvalifikací a vzděláním. Rodiny či jednotlivci bývají závislí na příjmech ze sociálních dávek či nelegální práce, často jsou předlužení. S problémem se propojuje špatná docházka dětí do školy, někdy neshody v sousedství.“⁴ Dále zmiňuje velké úskalí, které ze sociálního vyloučení dále vychází a roztáčí tak spirálu chudoby. Tím je adaptace sociálně vyloučených lidí na svoji situaci, rezignace a ztotožnění se s životem na okraji společnosti. Lidé ze sociálně vyloučených lokalit si vytvářejí vlastní normy a strategie přežití a to problém exkluze ještě prohlubuje a ztěžuje jeho řešení (ŠIMÁČEK, 2012, s. 10).

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, která je výstupem souhrnného mapování vyloučených lokalit na území České republiky a která vznikla v roce 2006 v rámci projektu MPSV, nabízí další definici: „Jako sociální vyloučení označujeme proces, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti.“⁵

Pokud mluvíme o *sociálně vyloučené lokalitě*, jde o nějaké místo, kde chudí lidé žijí. „Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé.“⁶ Taková místa vznikají buďto sestěhováním chudých (často romských) rodin do míst, kde je pro ně bydlení dosažitelné, tedy především cenově dostupné. K takovému sestěhování docházelo také v důsledku vystěhování romských rodin z atraktivnějších bytů v centrech měst a jejich odsouvání na periferie. Nakonec se tak stává i vlivem sestěhování dlužníků nájemném na ubytovnách, v holobytech nebo v objektech výrazně prostorově odloučených od měst.

Sociální vyloučení znamená soubor znaků, které se někdy označují termínem *kultura chudoby*. „Nejvýraznější z těchto znaků jsou nízká vzdělanostní úroveň, minimální pracovní zkušenosti, z předešlého vyplývající takřka nulová kompetence k uplatnění se na pracovním trhu, tedy pochopitelná obrovská míra nezaměstnanosti, život pod hranicí bída (hranicí

⁴ ŠIMÁČEK, M.: Sociální začleňování v obci. In: *Příručka pro obce*. Praha, Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2012, s. 10. ISBN 978-80-74440-068-1.

⁵ GAC. 2006a. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha, 2006, s. 9.

⁶ GAC. 2006a. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha, 2006, s. 10.

hmotné a sociální nouze), minimální vertikální i horizontální mobilita, rezignace na změnu, příklon k alternativním ekonomickým modelům (šedá ekonomika, kolotoč půjček a splátek, solidární sítě, kriminalita) na jedné straně a asistencialismus (návyk na pasivní přijímání intervencí veřejných institucí spojený s nedůvěrou vůči nim) na straně druhé, a reprodukce symptomů ghettoizace při socializaci dalších generací. Průvodním jevem života v takových lokalitách je nejen kriminogenní chování, jehož jsou obyvatelé lokality jak pachatelé, tak oběti, ale v širším ohledu sociální patologie jako takové.“⁷

Sociální vyloučení je závažný společenský problém, pro který je nutné hledat konstruktivní řešení a nesnažit se problém odsouvat do pozadí zájmu, nebo za hranice územní samosprávy obcí. V sociálním vyloučení žijí lidé, kteří potřebují dostat příležitost a šanci vystoupit z chudoby a plnohodnotně se začlenit do společnosti.

Jistě bychom našli další způsoby pojmenování sociálního vyloučení a popisu jeho znaků i průvodních jevů. Pro úvodní vhled do problému snad nyní postačí, pokud význam termínu shrneme jako situaci, kdy jsou lidé chudí, mají ztížené příležitosti podílet se na životě většinové společnosti, nemají dostatečné sociální vazby mimo sociálně vyloučené lokality a jejich sociální dovednosti (orientace na trhu práce, vztah ke vzdělání, finanční gramotnost a další) jsou omezené.

1.3 Kontexty sociálního začleňování (inkluze)

1.3.1 Co je to inkluze

Pokud mluvíme o sociální exkluzi, zajímá nás jistě její řešení, které bývá v obecném rámci označováno termínem *inkluze* neboli *sociální začleňování*. Zákon o sociálních službách definuje sociální začleňování jako „proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.“⁸ Inkluze tedy znamená, že se pro člověka nebo skupinu lidí sociálně vyloučených hledají způsoby, jak jim umožnit navázat vazby na nevyloučené osoby, přístup k institucím a službám, zajistit přístup ke vzdělání, práci, bydlení.

⁷ MĚSTO KADAŇ. *Strategický plán lokálního partnerství Kadaň pro roky 2012-2014*. Kadaň, 2012. [citováno 20.3.2013] Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-kadan> s. 56-57.

⁸ „Zákon o sociálních službách (108/2006 Sb.),“ 2006, §3

1.3.2 „Okraje“ majority a jejich prostupnost

Goodin poukazuje na to, že (ač se inkluzivní koncepce snaží o menší marginalizaci vyloučených lidí) inkluzivní přístupy se týkají pouze těch lidí, kteří jsou vnímáni jako osoby na okraji majoritní společnosti. Na příkladu dětí na hřišti ukazuje, že koncept inkluze (tedy zahrnutí) se dotýká okrajů skupiny: Pokud rodiče nabádají své děti, aby vzaly do hry (*include*) chlapce, který stojí opodál, znamená to, že tento chlapec nepatří do party. A také poukazuje na to, že chlapec musí stát alespoň na okraji skupiny – je někým, koho je možné do hry vzít aniž by to zničilo skupinovou dynamiku (GOODIN, 2000, s. 22-23).

Z toho vyplývá, že pokud se zabýváme inkluzí jednotlivce nebo skupiny osob, považujeme tyto osoby za vyloučené a zároveň je vnímáme jako schopné začlenění.

Dispozice k sociálnímu začlenění musíme hledat jak na straně vyloučených lidí, tak i na straně majoritního celku, do kterého se mají tyto osoby začlenit.

1.3.3 Vzdělávání, zaměstnanost a sociální služby jako prostředky sociálního začleňování

V kontextu vyloučených lidí jde především o jejich sociální kompetence, které mohou, ale nemusí mít. Úkolem těch, kteří se inkluzí těchto osob zabývají (sociální pracovníci, pracovní a dluhová poradci, pedagogové, ...), je tyto dovednosti rozpoznat, posílit, nebo pomoci jejich získání či obnovení. Základním předpokladem k začlenění vyloučených osob je péče o **vzdělávání** dětí. To začíná již v předškolním věku, proto by se mělo dbát na to, aby děti byly už v tomto věku připravovány na vstup do vzdělávacího systému. Předškolní vzdělávání pomůže dětem při vstupu na základní školu uspět a udržet se v hlavním vzdělávacím proudu. Zvláště naše republika je totiž opakovaně kritizována za vysoký počet dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí na tzv. základních školách praktických. Pokud dítě dochází na takovou školu, má v dospělosti již jen minimální šanci vymanit se ze sociálního vyloučení. Pro udržení dětí v hlavním vzdělávacím proudu je vhodné zřídit na školách místa asistentů pedagoga nebo školní poradenské pracoviště. Velká pozornost by se měla věnovat také při přechodu dětí ze základní školy na střední, protože v současnosti je stále běžným jevem, že žáci po základní škole ze vzdělávacího proudu vypadávají. Pro budoucnost se z nich stávají nízkokvalifikovaní pracovníci, kteří v regionech s vysokou nezaměstnaností shánějí práci jen stěží.

Pozornost je potřeba věnovat také zaměstnanostní politice a otevřenosti trhu práce pro lidi, kteří pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Nemožnost uplatnění je totiž jednou z příčin, proč nejsou někteří romští žáci pokračovat ve středoškolském vzdělávání. Integračními nástroji v oblasti **zaměstnanosti** je například pracovní poradenství, nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, sociální firmy. Města a obce mohou podpořit zaměstnávání sociálně vyloučených lidí realizací projektů na podporu zaměstnanosti v rámci projektů z evropských fondů.

Další inkluzivní opatření zprostředkovávají **sociální služby** – jsou to terénní programy, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, azylové domy, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, drogové služby, služby sociální rehabilitace nebo dluhové poradny.

1.3.4 Role majority při utváření podmínek pro inkluzi

Pro úspěšné začlenění však nelze působit pouze na vyloučené lidi jako na cílovou skupinu nějakého souboru opatření. Je potřeba, aby společnost těmto lidem poskytla příležitost, dala jim možnosti pro začlenění. Proto je potřeba uvažovat o předsudcích a diskriminaci, a to ve vzdělávání, na trhu práce i při sousedském setkávání a běžném denním kontaktu s lidmi, kteří se od majoritní populace odlišují zřetelně barvou pleti. Snaha o začlenění do společnosti musí být oboustranná.

2. Etnicita, diskriminace a sociální vyloučení

2.1 Diskriminace romské menšiny a doporučení Výboru pro odstranění rasové diskriminace OSN

Menšiny obecně jsou ohroženy diskriminací a marginalizací, která může zhoršit společenskou situaci konkrétních lidí, kteří jsou příslušníky menšiny (romské nebo jiné), a v krajním případě může vést až k situaci sociálního vyloučení. Současná česká legislativa ošetřuje problém diskriminace zákonem č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

V životě člověka, který je příslušníkem menšiny a odlišuje se zřetelnými znaky jako je barva pleti, romské jméno, nebo i „špatná adresa“ může být diskriminace součástí mozaiky příčin upadnutí do sociálního vyloučení, kdy se projeví při shánění zaměstnání, nájemního bydlení nebo při posuzování schopnosti dítěte zařadit se do hlavního vzdělávacího proudu.

2.1.1 Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace

Diskriminaci na základě etnicity ošetřuje již Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, kterou vyhlásila OSN v roce 1965 a kterou ratifikovalo již tehdejší ČSSR v roce 1966 (platnost od r. 1969). Tato úmluva definovala pojem *rasová diskriminace* jako „jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života.“⁹ Vnitrostátní plnění tohoto závazku sleduje Rada vlády pro lidská práva (její činnost podléhá gesci zmocněnkyně pro lidská práva, sekretariát rady je organizačně začleněn do struktury Úřadu vlády České republiky).

⁹ OSN. *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*. New York, 1965. [citováno 14.3.2013] Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112305>

V roce 2011 Výbor pro odstranění rasové diskriminace posoudil zprávy o plnění úmluvy¹⁰ a na jejich základě dal České republice doporučení¹¹. Část doporučení je legislativní (sjednocení legislativy, zjednodušení soudního řízení, posílení mandátu ombudsmana), další opatření směřují k centrálně správní úrovni. Konkrétně ve vztahu k Romům vyzývá výbor k odstranění diskriminace ve vzdělávání a doporučuje podniknout kroky pro desegregaci romských dětí, žáků a studentů (konkrétní kroky k tomuto cíli jsou součástí Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 - 2015; proti těmto opatřením se ale vzepřela Asociace speciálních pedagogů ČR a naléhá na přepracování dokumentu). Doporučení výboru dále reflektují výsledky studie Evropského centra pro práva Romů a skupiny nevládních organizací, která upozorňuje na nadměrné zastoupení romských dětí ve státních opatrovnických institucích. Výbor OSN vyzývá k přijetí strategií ošetřujících příčiny fenoménu (na tento problém v současnosti reaguje MPSV realizací individuálního projektu Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené rodiny a děti, v rámci kterého se mj. systematizuje a metodicky sjednotí práce OSPOD a orgánů oprávněných k výkonu SPOD). Další doporučení se týkají zaměstnanostní politiky, podpory Agentury pro sociální začleňování, rasistických projevů, extremismu a genderové dimenzi v rámci rasové diskriminace.

2.1.2 Problém diskriminace ve vzdělávání

Nepřehlédnutelná je v České republice oblast vzdělávání, kdy velké procento romských dětí je vyřazeno z hlavního vzdělávacího proudu již od počátku vzdělávacího procesu. Proto je Česká republika opakovaně kritizována mezinárodními institucemi a v této věci také proběhlo soudní řízení u Evropského soudu pro lidská práva ve Strassburghu. Před pěti lety byl vydán rozsudek v případě nazvaném D. H. a ostatní proti České republice. Ten byl vydán v roce 2007 na základě prošetření stížnosti, kterou podalo osmnáct českých občanů v roce 2000. Stížnost byla podána ve smyslu, že tito lidé byli vystaveni diskriminaci ohledně práva na vzdělání, a to z důvodu svého etnického původu. Tento případ odráží praxi, která je v České republice zažita již od 60. let minulého století a spočívá v častém přerazování dětí na

¹⁰ VLÁDA ČR. 8. a 9. *periodická zpráva o plnění závazků plynoucích z mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace*. Praha, 2010. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/8-9--CERD-final.pdf>

¹¹ OSN. *Závěrečná doporučení Výboru pro odstranění rasové diskriminace*. New York, 2011. [citováno 14.3.2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-rasove-diskriminace-17715/>

základní školy praktické, dříve školy zvláštní. Ministerstvo školství se zavázalo změnit diagnostické nástroje a redukovat počet přípravných ročníků při základních školách praktických, redukovat počet praktických škol ale zatím neplánuje.

2.2 Etnicita a sociální vyloučení

2.2.1 Být Romem se nerovná být sociálně vyloučeným. A naopak.

Sociální vyloučení se velmi často spojuje s Romy a lokalitami obývaných převážně Romy. Je důležité si uvědomit, že nelze zaměňovat etnickou a sociální problematiku – mnoho občanů, kteří jsou romské národnosti, v sociálním vyloučení nežije a nikdy se jich nedotkl žádný ze znaků takového společenského statutu. „Čeští Romové žijí v různých sociokulturních prostředích, mají a spoluvytvářejí různé kulturní vzorce, různě utvářejí svou identitu (tedy i své romství), jsou v různé míře společensky a ekonomicky úspěšní.“¹² Sociální vyloučení tedy nepředjímá romství, a naopak příslušnost k romské národnosti rozhodně neznamená život v sociálním vyloučení. Je pravdou, že lidé romské národnosti jsou sociálním vyloučením více ohroženi, na problém sociálního vyloučení však nelze nahlížet primárně optikou kulturně etnickou, ale sociální a ekonomickou.

Zaměňování problému sociálního vyloučení s tematickou oblastí romství a romské minority není účelné, naopak může být zavádějící. „Mylné pochopení problému situace sociálně vyloučených, kteří jsou zároveň Romy, má mnoho podob, ale vždy se v zásadě jedná o variace na totéž téma: přetížení či přecenění právě romství nebo *ethnicity* – a tedy předpokládané příslušnosti právě k etniku nebo jeho části, zejména (většinou neexistující) místní romské *komunitě* – na úkor pochopení situace a jednání jednotlivého člověka.“¹³

2.2.2 ... přesto jsou Romové z hlediska sociálního vyloučení zranitelnější

Taková tvrzení jistě vzbudí otázku, proč je většina sociálně vyloučených lidí zároveň romské národnosti. Najít odpověď na tuto otázku není snadné a v rámci této práce si

¹² MORAVEC, Štěpán. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.). *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 45. ISBN 80-86898-76-8.

¹³ MORAVEC, Štěpán. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.). *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 45. ISBN 80-86898-76-8.

netroufám pustit se do jejího objasňování. Příčiny lze hledat v historické kontinuitě neradostných dějin Romů, v relativně nedávné minulosti nacistické perzekuce nebo asimilační snahy v době socialismu. „Mezi pozoruhodné vlastnosti tohoto etnika patří i schopnost tlaku státní moci čelit a ‚přežít‘ jej tak, jako mnoho jiných nepřízní osudu, kterým byli evropští Romové po staletí vystaveni. Na druhé straně to má za následek, že mnoho historicky se vytvořivších obranných mechanismů přežívá a brání integraci.“¹⁴ Následkem vlivů směřovaných k romské menšině napříč mnoha generacemi je u některých jejích příslušníků znatelná nedůvěra vůči majoritě a neochota přijímat její hodnoty.

Ani po roce 1989 se vývoj menšiny neubíral směrem k soužití a integraci či inkluzi jejích příslušníků. Romové, kteří v době komunismu měli často možnost vystudovat maximálně zvláštní školu, se v novém ekonomickém uspořádání stali nezaměstnanými. Tento dluh vůči romské minoritě nebyl dosud vyrovnán a vzdělávací systém ani trh práce se dosud neotevřel a nepřizpůsobil potřebám těchto sociálně a ekonomicky křehkých občanů (HORVÁTHOVÁ, 2002, s. 57).

2.2.3 Kdo převezme odpovědnost?

Fakt, že většina sociálně vyloučených lidí a rodin jsou etničtí Romové, nelze přehlédnout. Problém vyloučení části této minority je kritický a současné inkluzivní snahy nejsou s to zabránit nárůstu počtu těchto lokalit. Inkluzivní působení ze strany jednotlivých státních resortů a městských samospráv nejsou kompaktní, v přístupu k integraci nepanuje shoda a dosud se nepodařilo najít jednotný diskurs. Přístupy samospráv se velmi liší a jejich vedení aplikují opatření, pohybující se na široké škále od snahy problémy řešit po pokusy je odsouvat. Etnická emancipační hnutí založená ‚zdola‘ jsou pro tak velký úkol, jako je začleňování celých lokalit, slabá a potýkají se s velkou diferenciací etnické skupiny, ani lokální enklávy Romů netvoří společenské celky se znaky komunit. „Zlepšení stavu ‚romských komunit‘ jako celků nadaných kolektivními právy jest (však) zcela iluzorní, protože se jedná zčásti o agregáty vytvořené represivní politikou samospráv reagující na tzv. neplatičství, tedy o vystěhovávání dlužníků nájemného do holobytů nebo o akumulace vytvořené na základě dostupnosti bydlení.“¹⁵

¹⁴ Romové v České republice, 1945-1998. Vyd. 1. Praha: Socioklub, 1999. s. 496. ISBN 80-902-2607-8.

¹⁵ KRIŠTOF, Roman. Nezamýšlené důsledky podpory "romské integrace": aneb Systém "trvale udržitelného vyloučení". In: HIRT, T., JAKOUBEK, M (EDS.). "Romové" v osídlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 167. ISBN 80-86898-76-8.

3. Inkluzivní nástroje na centrálně správní úrovni a na úrovni územních samospráv

3.1 Nástroje státu pro zmírňování sociálního vyloučení a pro předcházení jeho vzniku

Problém sociálního vyloučení je komplexní a týká se nejenom lidí, kteří se v něm ocitají a lidí žijících v sousedství vyloučených lokalit, nepřímo se dotýká celé společnosti a tedy všech jejích občanů. Odráží se ve fungování státu jako ekonomického celku, ve společenských vztazích a sociálním klimatu, situaci ve vzdělávání v kontextu vzniku ghettoizovaných škol, v kontextu přestupkové a drobné kriminality, drogové problematice, v oblasti bydlení a životního prostředí a i v dalších oblastech.

Stát a jeho správní celky reflektují problém sociálně vyloučených lidí a sociálně vyloučených lokalit. V následující tabulce uvádím stručný přehled institucí a kompetentních orgánů v rámci jejich struktur, které mají vliv na různé aspekty sociálního vyloučení.

Přehled nástrojů státu a územních samospráv:

Instituce		oblasti vlivu s dopadem na osoby sociálně vyloučené
MPSV	náměstek pro sociální začleňování a rovné příležitosti	činnost komise pro sociální začleňování (tvorba strategických dokumentů v oblasti sociálního začleňování a dohlížení jejich implementace) Národní akční plány sociálního začleňování (NAPSI) tvorba inkluzivních politik sociální reforma
	sekce fondů Evropské unie	koordinace Evropských sociálních fondů (tvorba operačních programů, přidělování grantů, dohlížení plnění, alokace výzev, ...) OP LZZ, IOP
	sekce trhu práce	zaměstnanostní politiky
	náměstek pro sociální a rodinnou politiku	péče o rodinu sociálně právní ochrana dětí

	Úřad práce	zprostředkování zaměstnání aktivní politika zaměstnanosti rekvalifikace státní sociální podpora a pomoc v hmotné nouzi
	OSPOD a orgány pověřené SPOD	řízení a metodické vedení SPOD
MV ČR	odbor pro bezpečnostní politiku	problematika extremismu metodické vedení PČR
	odbor prevence kriminality	programy prevence kriminality strategie prevence kriminality SVI – Systém včasné intervence
	PČR	styční důstojníci pro menšiny, asistent při jednání s policií a dalšími úřady
MŠMT	odbor vzdělávací soustavy, odbor vzdělávání, odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy, odbor financování a rozvojových nástrojů	koncepce vzdělávání předškolní, základní, střední, vyšší odborné vzdělávání inkluzivní vzdělávání rozvojové a dotační projekty
	řízení operačních programů EU	řízení a kontrola OPVK
MMR	náměstek pro územní a bytovou politiku	regionální politiky, politiky bydlení, rozvoje domovního a bytového fondu, územní plánování sociální bydlení
	Národní koordinační orgán (NOK)	jednotný rámec pro řízení a provádění pomoci z ESF
Úřad vlády ČR, Sekce pro lidská práva	Rada vlády pro záležitosti romské menšiny	zabezpečuje součinnost rezortů ve věci integrace Romů Dekáda romské inkluze 2005-2015 dotační tituly
	Agentura pro sociální začleňování	podpora obcím při sociálním začleňování (analytická činnost, strategické plánování, implementace lokálních strategií, projektové poradenství, podpora trvale udržitelných inkuzivních politik) přenos informací z komunální úrovně na centrálně správní, utváření státní politiky sociálního začleňování
Veřejný ochránce práv (ombudsman)	rovné zacházení a ochrana před diskriminací	pomoc obětem diskriminace právní stanoviska výzkum

Krajské samosprávy	krajští koordinátoři pro romské záležitosti	koordinace a metodická podpora dalších subjektů
	OSPOD	výkon sociálně-právní ochrany dětí
	školské odbory	zřizovatel OÚ, SOÚ, SŠ, VOŠ, základních škol praktických a školských zařízení
Obecní samosprávy	sociální, školské, bytové odbory	terénní sociální práce zřizovatel základních a mateřských škol systém přidělování bytů
	městské policie	přímá práce v sociálně vyloučených lokalitách asistenti prevence kriminality
	OSPOD	výkon sociálně-právní ochrany dětí
	romští poradci	monitoring romských lokalit udržování kontaktu s představiteli menšiny, zprostředkovatel komunikace spolupráce se státní správou

3.2 Obecní samosprávy a sociálně vyloučené lokality

3.2.1 Povinnosti obce a potřeby občanů (i těch sociálně vyloučených)

Zákon o obcích ukládá obcím povinnost pečovat „o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeby bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku.“¹⁶ Tyto povinnosti se vztahují na všechny občany obce, včetně sociálně vyloučených. Ti však potřebují speciální péči – v oblasti bydlení (tito lidé často nedosáhnou na standardní tržní nájemné, někteří mají problém s placením nájemného a služeb), v oblasti vzdělávání (podpora předškolního vzdělávání dětí ze sociálně vyloučených lokalit, asistenti pedagoga pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí). Pokud žijí v prostorově segregované lokalitě, je potřeba zajistit zde dopravní dostupnost, a to minimálně takovou, aby se děti mohly dostat do školy, dospělí lidé do práce či na úřad.

¹⁶ „Zákon o obcích (obecní zřízení) (128/2000 Sb.),“ 2000, odst. 2, §35

Pokud se mají problémy lidí v sociálně vyloučených lokalitách ošetřit, je potřeba zajistit adekvátní pokrytí sociálními službami, a to buďto terénními sociální pracovníky při městském a obecním úřadě, zřízením příspěvkové organizace, nebo dotační podporou místních neziskových organizací poskytujících sociální služby v místě. Pro tuto cílovou skupinu jsou vhodnými sociálními službami terénní sociální práce, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociální a dluhové poradny, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, předškolní kluby, drogové služby.

3.2.2 Obecní politiky

Zastupitelstvo obce také schvaluje programy rozvoje obce. Oblasti sociálního vyloučení se dotýkají především vzdělávací a bytové koncepce, koncepce prevence kriminality, komunitní plánování a případně strategické plány sociálního začleňování, které připravují platformy lokálního partnerství v obcích, které spolupracují s Agenturou pro sociální začleňování.

Do kompetencí obecních samospráv dále spadá vydávání obecně závazných vyhlášek. Ty se mohou vztahovat i na oblasti rizikových jevů a pomocí vyhlášky je možné regulovat hazard v obci, nebo zajišťovat systematické postupy proti záškoláctví.

3.2.3 Důležitost přístupu ze strany obce

V rukou obecních samospráv je tedy podstatný díl odpovědnosti za podmínky, které jsou sociálně vyloučeným lidem zprostředkovány a vzhledem k přístupu obce k tomuto problému se hloubka a řešitelnost sociálního vyloučení liší. Jsou obce, které se staví k problému čelem, hledají řešení a snaží o to, aby se vyloučená lokalita stala plnohodnotnou částí celku obce. Městy s příkladným přístupem jsou například Kadaň a Obrnice. Naproti tomu jsou i města, která před problémem sociálního vyloučení zavírají oči, snaží se ho vytěsnit za hranice správního území, nebo se domnívají, že ho mohou řešit výhradně pomocí represivních opatření.

Neřešení sociálního vyloučení přitom ale přináší značná rizika – jednak se problémy umocňují v lokalitě samotné, vznikají bezpečnostní rizika v souvislosti s užíváním drog nebo kriminalitou. V důsledku neřešení problémů může dojít i k nárůstu napětí, od něž je už jen krátká cesta k vypuknutí sociálních nepokojů, jaké se odehrály na podzim 2011 na Šluknovsku, nebo v létě 2012 v Břeclavi.

Obce by měly volit takovou skladbu opatření, aby byla účelně vyvážena prevence, podpora, i represe. To znamená, že lidé žijící v sociálním vyloučení by měli cítit „podporu a pomoc, i jasný, jim srozumitelný řád a sankci za jeho překračování.“¹⁷

Existence sociálně vyloučených lokalit se může výrazně odrazit na podobě malých obcí a v protisměru zas fungování těchto samospráv má výrazný podíl na podobě vyloučených lokalit v jejich správních územích a na kvalitě života lidí v těchto lokalitách žijících. Přístup obce k sociálnímu vyloučení je velmi důležitým činitelem, proto se k němu ještě vrátíme při popisu praktických příkladů ve druhé části této práce.

¹⁷ ŠIMÁČEK, M.: Sociální začleňování v obci. In: *Příručka pro obce*. Praha, Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2012, s. 14. ISBN 978-80-74440-068-1.

4. Kontexty nástroje domovnictví: problematika bydlení; přístupy komunitní práce

4.1 Nástin problematiky bydlení v sociálně vyloučených lokalitách

Nástroj domovnictví se týká především oblasti bydlení, proto bych se ráda nyní zmínila o nejčastějších problémech, které s touto oblastí souvisí a jsou pro sociálně vyloučené lokality typické. Lidé mají potíže dosáhnout na klasické nájemní bydlení z ekonomických důvodů, následkem předsudků a diskriminace nebo z důvodu většího počtu dětí. Následkem toho se stane v lokalitách, kde je bydlení dostupné, že se sem chudí lidé sestěhovávají a vznikají tak lokality (někdy nazývaná „ghetta“), kde žijí lidé potýkající se s chudobou. Je zde typicky vyšší, někdy až stoprocentní, nezaměstnanost, lidé mají obecně nižší kvalifikaci a tudíž možnost uplatnění na trhu práce. Tyto lokality často vznikají v oblastech s obecně vyšší nezaměstnaností (v některých městech v Ústeckém nebo Moravskoslezském kraji dosahuje 15 i více %). Tito lidé pak mají málo příležitostí ke kontaktu s nevyloučenými členy společnosti, jejich děti se mohou dostat mimo lokalitu až s nástupem na základní školu.

4.1.1 Problém dostupnosti bydlení a vznik vyloučených lokalit

Sociálně vyloučení lidé mají ztížený přístup ke kvalitnímu bydlení, vyloučené lokality vznikají na místech, kde nechtějí příslušníci majority bydlet. Většina vyloučených lokalit vznikla až v průběhu 90. let, kdy zanikl státní systém přidělování bytů, nemovitosti byly vráceny jejich majitelům v restitucích, obce privatizovaly svůj bytový fond, v centrech měst se budovaly lukrativní zóny a sociálně slabí lidé odsud byli vytěšňováni na periferie. Tyto změny v bytových politikách znamenaly významné zhoršení podmínek bydlení pro velkou část romské populace (GAC, 2006a, s. 27).

Nesnadnou situaci v oblasti bydlení je také zapříčiněna naprostým nedostatkem sociálních bytů pro ekonomicky slabé rodiny, které nedosáhnou na tržní nájemné. Tyto rodiny žádají o byty obecní, kterých je ale nedostatek. Obecní byty jsou přidělovány podle pravidel stanovených obecně závaznou vyhláškou nebo interní směrnici. Žadatelé jsou hodnoceni podle stanovených kritérií, ta ovšem někdy mohou být nastavena nepříznivě pro uchazeče romské (kritériem může být např. počet dětí, bezdlužnost blízkých příbuzných nebo čistý trestní rejstřík). Překážkou pro získání bytu také bývá vysoká kauce (MORAVEC, 2006).

4.1.2 Diferenciace vyloučených lokalit

Situace v sociálně vyloučených lokalitách je velmi různá, dá se říci, že každá segregovaná lokalita má svá vlastní specifika. Lokality se liší velikostí a počtem obyvatel, formou vlastnictví domů, technickým stavem a vybaveností domů, polohou v urbánní zóně města a mírou prostorové segregace, různou dostupností občanské vybavenosti a dopravní obslužnosti a také skladbou obyvatel z hlediska sociální a etnické homogenity jejích obyvatel. (GAC, 2006a, s. 27-28).

4.1.3 Typický znak sociálně vyloučené lokality - špatný stav budov

Domy v sociálně vyloučených lokalitách jsou typické nízkou kvalitou bytů a domů, mají špatnou pověst, pro jejich obyvatele znamenají „špatnou adresu“. Často nejsou ve vyhovujícím technickém stavu, mohou zde být i špatné hygienické podmínky – vlhko, plísně, problémy s kanalizací. Stává se, že v bytech bydlí velký počet lidí. V těchto lokalitách také může být problém s platným smluvním zajištěním, někdy nájemníci nevědí přesně, komu vlastně nájem platí. V lokalitách obydlených sociálně slabými lidmi je častý problém s neplatičstvím, vznikají dluhy na nájmu a za služby (SNOPEK, 2012, s. 3).

Domy obývané chudými Romy jsou často staré a zanedbané domy, které byly postaveny v době průmyslového rozvoje jako domy s byty nižších kategorií. Někdy bydlí v objektech, které nejsou k bydlení určeny, například ve fotbalových šatnách. Není neobvyklým jevem, že bytové domy v osobním vlastnictví jsou zatíženy několika exekucemi a majitel je nechává chátrat, dokud nejsou domy v havarijním stavu (takový případ se ke konci roku 2012 odehrál v Ústí nad Labem v lokalitě Předlice nebo v Ostravě v lokalitě Přednádraží). Někdy jsou byty špatně vytápěné (ŠIMÍKOVÁ, 2004, s. 114).

4.1.4 Neplatičství

Neplatičství je problém, se kterým se obce v souvislosti se sociálním vyloučením potýkají relativně často. „Častý je případ, kdy samospráva vyhradí nějakou skupinu domů právě pro ‚neplatiče‘. V tomto případě se zhusta stává, že charakter bydlení v těchto místech není jasně vymezen a samospráva sem umísťuje i domácnosti, které nálepka neplatičů

nezdobí.“¹⁸ Následkem podobných mechanismů sestěhovávání vznikají relativně izolované lokality. Taková bytová politika obcí je nešťastná a způsobuje další problémy. Umocňuje problém se sociálním vyloučením, který je jedním z nejvážnějších sociálních problémů České republiky. Příkladem nechtěného upadnutí do neplatičství může být situace, kdy je v domě pouze jeden vodoměr a náklady za vodu jsou rozpočítávané mezi všechny nájemníky. Pokud v takovém domě nechá jeden nájemník protékat jeden rok splachovací záchod, přijdou všem nájemníkům nedoplatky v takové výši, kterou nemají možnost zaplatit (MORAVEC, 2006, s. 30). Tak mohou vznikat situace s neplatičstvím, ze kterých chudí lidé vystupují velmi obtížně, nebo vůbec. Takové dluhy pak jdou za nájemníkem, a ten pak má problémy při shánění bydlení, nebo při žádosti doplatku na bydlení.

4.1.5 Problémy deprivovaných lokalit: prostorová segregace, kriminalita, migrace, ubytovny

Pokud je lokalita odloučená prostorově, nejsou její obyvatelé v kontaktu s „vnějším“ prostředím téměř vůbec, neznají normy většinové společnosti a vytvářejí si vlastní pravidla.

Někdy v takových lokalitách vzniknou kriminogenní struktury, související s lichvou, prodejem drog, nebo prostitucí. Oběti trestných činů se stávají obyvatelé lokalit, kteří následně páchají drobnou kriminalitu, která poškozuje sousedské vztahy s příslušníky majority. Takováto „vnitřní“ kriminalita je pro policii velmi špatně odhalitelná a vyšetřované případy jsou často odloženy z důvodu důkazní nouze. Tento typ kriminality není přítomen v žádné z lokalit, kterou sleduji ve druhé, praktické části této práce.

S problematikou bydlení sociálně slabých lidí souvisí i fenomén migrace. Někdy se hovoří o migraci Romů ze Slovenska, ta v současnosti ale probíhá minimálně. Nejčastější je migrace rodin v rámci regionu nebo v rámci jednoho města, tzv. vnitřní migrace. Lidé se stěhují s vidinou možnosti kvalitnějšího bydlení (kvalitnějším bydlením může být i byt s vlastní sprchou, nebo s ústředním topením). Někdy se také lidé stěhují, pokud utíkají před dluhy, nebo jsou z důvodu neplacení nájmu vystěhováni. Migrace znesnadňuje podmínky pro soustavnou sociální práci či kontinuitu dětí ve vzdělávání. V jejím důsledku je rodina nestabilnější a méně ukotvená.

¹⁸ MORAVEC, Štěpán. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.). *"Romové" v osídlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 29. ISBN 80-86898-76-8.

Velkým problémem, který nebyl v České republice dosud komplexně zmapován, o jehož nárůstu ale odborníci nepochybují, jsou ubytovny. Ty jsou koncipované jako přechodné bydlení, chudé romské rodiny zde ale často zůstávají bydlet trvale (RIPKA, 2013, s. 1). Nejsou výjimkou situace, kdy v jedné místnosti bydlí rodina se čtyřmi a více dětmi. Ubytovny mají různou úroveň, velmi se liší podmínky v ubytovnách provozovaných obcí od ubytoven, které provozují soukromé osoby. V takových zařízeních bývá společná kuchyň, koupelna a sociální zařízení na patře. Za takové bydlení platí poplatek za ubytování až do výše kolem 25 000 Kč, protože cena za ubytování je rozpočítávána dle počtu osob. Poplatek za ubytovnu je zpravidla hrazen z dávek hmotné nouze – doplatek na bydlení. Stát tak přichází o významnou finanční částku a rodiny s dětmi setrvávají ve zcela nevyhovujících bytových podmínkách.

4.1.6 Opatření pro zlepšení situace v oblasti bydlení

Možnosti zlepšení podmínek bydlení pro sociálně vyloučené rodiny je formulace proinkluzivní bytové koncepce obcí a měst, spravedlivá a transparentní pravidla přidělování bytů, zastavení privatizace městských a obecních bytů. Opatření, která mohou lidem v bytové tísní pomoci, jsou například systém prostupného bydlení¹⁹, programy prevence ztráty bydlení, nebo realizace sociálního bydlení pro sociálně slabé rodiny. V tomto směru se v současnosti nevyvíjí situace příliš dobře – Ministerstvo pro místní rozvoj formuluje koncepci bydlení pro sociálně slabé lidi a vydala se směrem podpory ubytoven, kdy chce legislativně ukotvit a finančně dotovat tzv. „sociální ubytovny“. Agentura pro sociální začleňování tento postup

¹⁹ Systém prostupného bydlení je jedním z nástrojů Agentury pro sociální začleňování. Spočívá ve vytvoření tří stupňů bydlení různé kvality spolu s různě intenzivní podporou doprovodných sociálních služeb. Jednotlivci a rodiny, kteří se do systému přihlásí, jsou podporováni při řádném placení nájmu, splácení dluhů a hledání zaměstnání. Sleduje se také docházka dětí do školy. Rodiny, které systémem projdou, mají šanci na získání dlouhodobého nájemního bydlení, na které by jinak nedosáhly.

Vyšší stupeň bydlení znamená větší komfort, výhodnější smlouvy, ale také větší nároky na klienta. Jeho větší svoboda je svázaná s větší odpovědností (kupř. postupné odbourávání institutu zvláštního příjemce). Systém je svázán se sociální prací, kdy klient musí podepsat individuální plán s poskytovatelem jako jednu z podmínek zařazení do systému. Čím vyšší stupeň, tím méně sociální práce, případně tím se mění její druh. Postup v systému se odehrává na základě zásluh a probíhá oběma směry. ¹⁹ Systém prostupného bydlení je jedním z nástrojů Agentury pro sociální začleňování. Spočívá ve vytvoření tří stupňů bydlení různé kvality spolu s různě intenzivní podporou doprovodných sociálních služeb. Jednotlivci a rodiny, kteří se do systému přihlásí, jsou podporováni při řádném placení nájmu, splácení dluhů a hledání zaměstnání. Sleduje se také docházka dětí do školy. Rodiny, které systémem projdou, mají šanci na získání dlouhodobého nájemního bydlení, na které by jinak nedosáhly.

Vyšší stupeň bydlení znamená větší komfort, výhodnější smlouvy, ale také větší nároky na klienta. Jeho větší svoboda je svázaná s větší odpovědností (kupř. postupné odbourávání institutu zvláštního příjemce). Systém je svázán se sociální prací, kdy klient musí podepsat individuální plán s poskytovatelem jako jednu z podmínek zařazení do systému. Čím vyšší stupeň, tím méně sociální práce, případně tím se mění její druh. Postup v systému se odehrává na základě zásluh a probíhá oběma směry.

velmi nedoporučuje, plánovaný postup je také pod ostrou kritikou odborné veřejnosti. Výsledek ještě není zřejmý, Ministerstvo pro místní rozvoj se však vyjádřilo ve smyslu, že od svého záměru navzdory kritice ustoupit nehodlá.

4.2 Zplnomocňující přístup a komunitní práce

4.2.1 Zplnomocňující přístup

Při práci se sociálně vyloučenými lidmi a při zkoumání intervencí státu nebo místní samosprávy do těchto lokalit se často setkávám s velmi jednostrannou podporou, vedenou směrem od institucí a organizací směrem k potřebným lidem. Takové intervence jsou potřebné a nezbytné, jejich nevýhodou je ovšem to, že podporují pasivní přístup chudých lidí. Lidé žijící v sociálním vyloučení jsou často rezignovaní, nebo jen nemají vzorce chování, které jsou v majoritní společnosti standardní. Intervence, které jsou vedeny jedním směrem, potvrzují pasivní přístup a nemotivují vyloučené lidi ke změně.

Metodická příručka pro komunitní práci definuje zplnomocnění jako schopnost něco uskutečnit, když jeden podporuje druhého. Význam anglického pojmu *empowerment* chápe jako *dodat moc* nebo *posílit* (HAVRDOVÁ, 2013, s. 16).

Leida Shuringa, odbornice na komunitní práci s Romy, rozeznává protiklad mezi tzv. *poskytujícím* přístupem a přístupem *uschopňujícím*. Poskytující přístup předpokládá, že lidé nevědí, co je pro ně důležité, a že neumí svoje problémy řešit. Naproti tomu uschopňující přístup lidi zapojuje tak, že je nechává přemýšlet a analyzovat svoje potřeby, hledat možnosti, plánovat postupy, realizovat své nápady a hodnotit výsledky. Přístup, který lidi zapojí do dění, vidí jako motivující a tudíž účinný (SHURINGA, 2007, s. 26).

Domovnictví a domovní schůze jsou nástrojem, jehož smyslem je podpořit aktivní přístup lidí. Dát těm členům skupiny, kteří mají důvěru, kompetence a všem nájemníkům dát hlas a možnost spolurozhodovat o místě, kde žijí.

Domovnictví jako zplnomocňující nástroj by mělo mít znaky komunitní práce, proto se v následujícím oddílu zmíním o tom, v čem spočívá a o co je komunitní práce.

4.2.2 Komunitní práce

Komunitní práce není v české legislativě v současnosti zakotvena. Přesto se již postupně formuje její definice, především na základě zahraničních zkušeností, ale i díky několika vlaštovkám z naší republiky.

Komunitní práce se odlišuje od sociální práce tím, že pracuje se skupinou lidí jako s celkem, nepracuje individuálně. Soustředí se na posilování silných stránek a na vytváření vztahů mezi lidmi, a tedy budování svépomocné podpůrné sítě. Učí lidi spolupráci, ukazuje jim jejich společné zájmy, potřeby a přání, jejichž individuální řešení je nedostupné, ale které mohou naplňovat společně. Učí lidi své potřeby a přání pojmenovávat, plánovat a realizovat své nápady. Komunitní práce hledá zdroje uvnitř společnosti lidí, a to jak personální, tak i materiální a finanční. Komunitní práce se snaží rozvíjet místní společenství „zespodu“, aktivizovat, propojovat.

Domovníctví může fungovat podobným způsobem: na setkání všech nájemníků jsou lidé pobízeni, aby pojmenovávali svoje potřeby i přání. Tak si je uvědomí, ale i shledají, že jejich sousedé mají stejné potřeby. Při hledání řešení mohou nájemníci postupovat společně. Osobu domovníka by měli vybrat samotní nájemníci, vzhledem k tomu, v koho mají důvěru, koho vnímají jako svého zástupce a mluvčího. Kdo má u většiny z nich autoritu.

Schůze nájemníků také slouží k naplánování svépomocných akcí – úklidových brigád, úpravě a vymalování společných prostor. Takové akce lze nazvat *komunitní akcí*. Pokud na ně naváže oslava společné práce a plánování další akce, dá se říci, že už se jedná o započatou komunitní práci. Aby se rozvíjela a pokračovala, musí být citlivě vedena, buďto schopnou místní autoritou, komunitním pracovníkem, který se lokalitě věnuje, případně sociálním pracovníkem, jehož část úvazku je vyčleněna pro komunitní práci.

B. PRAKTICKÁ ČÁST – DOMOVNICTVÍ, NÁSTROJ PRO ZLEPŠENÍ STAVU LOKALITY

5. Co je to domovnictví

Domovnictví není nic nového, jde o docela běžnou záležitost, která funguje už několik generací. Lidé, kteří žili v době socialismu, si možná také vybaví funkci domovních důvěrníků, kteří byli prodlouženou rukou StB. Ovšem domovnictví ve vyloučených lokalitách, má-li být chápáno jako integrační nástroj, nemůže odpovídat takové představě. Anglický výraz pro domovníka zní *caretaker*, což značí osobu, která o něco pečuje, o něco se stará. A myšlenka domovnictví v našem kontextu má ideu péče o nájemníky naplňovat. Domovník má být osobou, která pečuje o dům, o jeho nájemníky, o sousedské vazby i o vazby vnější - především směrem k majiteli nemovitosti a k institucím.

5.1 Osoba domovníka, náplň práce

V konkrétních případech, které sleduji, jsou domovníci vždy z řad nájemníků domu a k výkonu své práce zhodnocují znalost místního prostředí. Jak uvádím v metodickém návodu v Příručce pro obce, „vhodnými kandidáty/kandidátkami na výkon funkce domovníka/domovnice jsou osoby důvěryhodné a aktivní, jež jsou autoritou v místním společenství, jsou zodpovědné a důsledné.“²⁰ Výběr vhodné osoby pro tuto funkci provádí buďto majitel domu, který je zároveň jeho zaměstnavatelem (zpravidla obec), nebo při větším zapojení místních lidí rozhodnou samotní nájemníci na společném shromáždění.

Podoba domovnictví se může velmi lišit - určuje ji konkrétní náplň práce, možnosti lokality, osobnostní předpoklady domovníka a v neposlední řadě forma podpory domovníka od majitele nemovitosti, případně i podpora sociálních pracovníků. Může jít pouze o zaměstnání nájemníka jako správce, nebo se nástroj může týkat všech nájemníků, pokud je ustaven domovní výbor, konají se setkání všech nájemníků nebo organizují společné brigády.

²⁰ LEDINSKÁ, Silvie. Institut domovníka a domovní řády. In: *Příručka pro obce: bydlení*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR - odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2012, s. 47. ISBN 978-80-7440-068-1.

Náplň práce domovníka obvykle obnáší dohled na úklid a předcházení vandalismu, monitoring stavu domu, zamykání domu. Dále včasné hlášení závad, drobné údržbářské práce, kontrola funkčnosti osvětlení a technického stavu výtahů. Může také zastat kontrolu počtu osob užívajících byt (to je užitečné při vyúčtování nákladů na služby) nebo kontrolovat černé odběry energií.

5.2 Smluvní zajištění domovnické pozice a mzda

Domovníci vykonávají tuto funkci jako dobrovolníci, v rámci veřejně prospěšných prací, nebo jsou zaměstnanci majitele (zpravidla města), případně správcovské firmy (znám jediný případ z Bruntálu). V současnosti plánuje ministerstvo vnitra v několika obcích pilotně otestovat domovnictví jako nástroj prevence kriminality. Pilotní projekt má za cíl zvýšit bezpečnost a veřejný pořádek, posílit odpovědnost občanů za dodržování bezpečnostních standardů a společenských norem a přispět k větší bezpečnosti v domech i lokalitách. Na základě otestování programu vytvoří metodickou koncepci a stálý dotační titul pro financování domovníků pro sociálně vyloučené lokality. Podobný dotační titul již funguje pro zavádění asistentů prevence kriminality, kdy jsou lidé žijící v sociálně vyloučené lokalitě zaměstnaní u městské policie, která je zároveň metodicky vede.

5.3 Participativní rozměr nástroje domovnictví

Úhrnem lze říci, že smyslem zavedení domovnictví je udržení pořádku v domě a péče o jeho technický stav, ale také aktivizace a zkompetentnění alespoň části nájemníků a zlepšení komunikace mezi majitelem domu a jeho obyvateli.

Nástroj domovnictví je dobrou příležitostí k zahájení a rozvoji participativního přístupu. Do mnoha aktivit spojených s domovnictvím lze totiž snadno zapojit více nájemníků. Pracovně rozlišují tři možnosti způsobu zapojení lidí: domovníky, domovní výbory a setkání všech nájemníků.

a) domovníci

Jsou lidé, kteří vykonávají funkci na plný či částečný úvazek, nebo jako dobrovolnickou činnost. Osoby do funkce buďto vybírá jejich zaměstnavatel, nebo je v lepším případě zvolí nájemníci domu (tak tomu je ve všech třech případech popsanych v této práci).

b) domovní výbory

Skládají se buď pouze z domovníků (pokud je jich v lokalitě více), nebo z domovníka a pomocníků, kteří jsou v lokalitě iniciativní. Mají na starost rozplánování podnětů, které vzejdou ze setkávání všech nájemníků. Ze sledovaných lokalit fungují domovní výbory dobře v Kolínské lokalitě Zengrovka, v krumlovské lokalitě nevznikly, v Prunéřově u Kadaně byly zvoleny, ale vzhledem k dobrovolnické účasti členů výboru se jejich aktivita zatím příliš nerozrobila.

c) setkání všech nájemníků

Uskutečňuje se v delších časových intervalech (v řádu měsíců). Nájemníci jsou informováni o nových opatřeních a změnách, diskutují nad potřebami a problémy lokality a hledají možnosti řešení. Z vybraných lokalit se konají v Prunéřově a v Kolíně.

5.4 Motivace nájemníků pro zapojení do aktivit

Aby se mohly konat akce, které budou nadstavbou nad pouhou funkcí domovníka jako správce, akce, do kterých se zapojí větší počet nájemníků, musí být nájemníci motivováni. Nejlepší motivací je podpora majitele domu (zástupců města), který nájemníky osobně o své roli ujistí (může to být poskytnutí kontejnerů na odvoz odpadu, barev a nářadí na výmalbu společných prostor, ujistění o řešení nutných oprav v domě apod.).

Další motivací jsou viditelné a jasné výsledky činností, do kterých se nájemníci zapojí. Zlepšení úrovně bydlení na základě vlastní aktivity může dobře podpořit chuť do dalších aktivit.

6. Výběr sledovaných lokalit

Když jsem vybírala lokality, ve kterých nástroj domovnictví budu pozorovat, cítila jsem se být limitovaná tím, že je to málo používaný nástroj a funguje pouze na několika málo místech. Postupně jsem však, jak jsme se tématem zabývala, jsem se dozvíдалa o dalších místech, kde nějaká forma správcovství nebo domovnictví funguje (například Obrnice nebo Bruntál). Během mého zkoumání tématu se dokonce podařilo v jedné z vyloučených lokalit domovnictví zavést (Větrní).

Lokalitu **Zengrovka v Kolíně** jsem zvolila, protože mě zaujalo fungování domovních výborů a především participativní způsob přidělování bytů. Tuto lokalitu jsem navštívila jako první z těchto tří a zúčastnila jsem se schůze, na které proběhla volba kandidáta pro přidělení bytu. Měla jsem možnost mluvit s místními lidmi o poměrech v lokalitě, o vztazích mezi nájemníky, o tom, jaké to je zastávat takovou funkci. Jaké jsou limity a úskalí, jak se změní jejich postavení vzhledem k sousedům. Diskutovali jsme nad aktuálními problémy v lokalitě. Pozorovala jsem, jaká kritéria jsou podstatná, co všechno domovníci zvažují, pokud mají vybrat kandidáta pro přidělení bytu. Lokalitu jsme dále sledovala a jsme v kontaktu se sociálními pracovníky, kteří zde působí.

Pruněrov u Kadaně jsem sledovala obzvlášť ráda, protože zde jsme spolu se zástupci města a pod vedením lokálního konzultanta Agentury pro sociální začleňování pilotně testovali model domovnictví s použitím participativního, uschopňujícího přístupu. Vzhledem ke vstřícnému přístupu města se podařilo zavést domovníky a uskutečnily se zde svépomocné akce. V Pruněrově je a bude realizováno více inkluzivních opatření, které pomohou místním lidem k řešení jejich problémů, zlepšení kvality života i k rozvoji lokality. Domovnictví tak je jednou ze součástí začleňovacího procesu, který se zde podařilo nastartovat.

Domovnictví v **Českém Krumlově** má trochu odlišnou podobu, než předchozí dvě. Jednak je to z důvodu odlišného vzdělanostního i společenského statutu osoby, které zde domovnickou roli zastává. Také zde hraje roli jiný společenský kontext Romů a fakt, že krumlovští Romové jsou sice sociálním vyloučením ohroženi, podílí se ale na společenském životě stejně, jako příslušníci majoritní společnosti.

7. Pruněrov u Kadaně

7.1 Popis lokality

7.1.1 Pruněrov – „domy, byty a lidi“

Pruněrov je vyloučená lokalita nedaleko severočeského města Kadaně, nachází se asi tři kilometry od města nedaleko průmyslové zóny a je výrazně prostorově odloučena. Tvoří ji čtyři bývalé nádražní budovy přebudované na bytové domy, které obývají sociálně slabí Romové. V posledních 17 letech se do lokality stěhovali lidé, kteří dlužili na nájemném ve městě. Dopravní dostupnost je špatná, jakákoli občanská vybavenost zcela chybí. Lokalita vykazuje všechny znaky sociálně odloučené lokality: „socioekonomické (absence sociálních vazeb mimo lokalitu, a pokud ano tak jen příbuzenských, vytváření paralelních ekonomických struktur: šedá ekonomika, nelegální způsoby obživy, krátkodobé ekonomické a životní strategie, život na dluh, neschopnost a rezignace na sehnání si legální stálé práce,...), symbolické (velice nízký sociální status, nálepky, špatná adresa, svět sám pro sebe...) i prostorové (lokalita je za městem, víceméně odříznutá od městské infrastruktury).“²¹

Celkem je zde 78 bytových jednotek, z nich je v současnosti obsazeno 48 bytů. Bydlí zde asi 180 osob. V domech se topí v kamnech na uhlí a dřevo, v bytech je zavedena pouze studená voda, koupelna a sociální zařízení jsou společné, v jednom z domů je sprcha na mince. Majitelem domů je obec, nájemní smlouvy jsou uzavírány na dobu určitou (3 měsíce). V minulosti zde docházelo k „černým“ odběrům elektřiny a častému vandalismu. Ani této lokalitě se nevyhnuly problémy s kriminalitou a drogami (Situační analýza Kadaň, 2011, s. 13).

7.1.2 Odliv obyvatel z Pruněrova

V roce 2011 zde žilo necelých 300 lidí, na podzim 2012 však došlo k odlivu obyvatel z Pruněrova do podobně vyloučené lokality Tušimice nedaleko Kadaně. Panelové domy v Tušimicích patří soukromému majiteli, obec tak nemá možnost sledovat tamní situaci a intervenovat ve prospěch obyvatel.

²¹ MĚSTO KADAŇ. *Strategický plán lokálního partnerství Kadaň pro roky 2012-2014*. Kadaň, 2012. [citováno 5.4.2013]
Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-kadan> s. 57.

7.1.3 Inkluzivní opatření v Prunéřově

Přímo v lokalitě funguje terénní program Společný start Prunéřov, jehož zřizovatelem je město Kadaň. Také zde má kancelář zaměstnankyně bytového odboru města, která dohlíží na správu objektů. Vedení města i vedoucí jeho jednotlivých odborů mají zájem na zlepšení kvality života místních lidí, věnují lokalitě pozornost a směřují sem finanční prostředky. Město s podporou lokálního konzultanta z Agentury pro sociální začleňování zpracovalo projekt do ESF (individuální projekt obce), a ze získaných financí zde posílí sociální služby o terénní sociální pracovníky, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež a mateřské centrum. V rámci tohoto projektu zde také postaví hřiště pro děti i pro sportovní aktivity a už nyní mladí lidé z Prunéřova sestavují fotbalový tým, který bude na hřišti trénovat.

Město Kadaň podalo také projektovou žádost o dotaci MMR na rekonstrukci jednoho z domů. Pokud bude projekt schválen, vytvoří zde město deset bytů první kategorie a ty se stanou druhým stupněm tzv. systému dostupného bydlení. Do lokality také budou zavedeni asistenti prevence kriminality, kteří budou zaměstnanci městské policie a budou financováni ze zdrojů programu prevence kriminality Ministerstva vnitra. Protože zástupce městské policie se prvního setkání všech nájemníků zúčastnil a velmi otevřeně komunikoval s místními lidmi, dá se očekávat, že noví asistenti významně přispějí nejenom ke zlepšení bezpečnosti, ale i celkové atmosféry v lokalitě.

Než se pustím do popisu zavádění opatření domovnictví, uvedu krátce postup pro oddlužení nájemníků, který se situací v bydlení přímo souvisí. Nájemní smlouvy jsou zde uzavírány na tři měsíce a pravidelně dochází k tomu, že dva měsíce není nájem zaplacen a třetí měsíc je dluh uhrazen, nájemníci se však pravděpodobně zadluží jinde. Jednou z důležitých věcí, která byla nastavena pro zajištění úhrady nájemného s dávek v hmotné nouzi a pro zastavení dalšího zadlužování, je nově nastavená užší spolupráce sociálního a bytového odboru města s terénními sociálními pracovníky. Spolupráce zmíněných institucí spočívá ve včasném zjištění nájemníkovy bezdlužnosti a podání žádosti o dávku v hmotné nouzi - doplatku na bydlení (dlužníci na nájemném nemají na tuto dávku nárok). Toto opatření vede nájemníky k tomu, mít svoje pohledávky v pořádku, nekumulují zbytečné dluhy při půjčování peněz na úhradu nájemného a mají také nárok na opravy v bytě.

7.2 Domovníctví v Prunéřově

7.2.1 Zavedení opatření

Domovníky v Prunéřově zavedlo město Kadaň v lednu 2012, nejprve s využitím veřejné služby. Šlo o funkci jakýchsi vrátných, kteří měli dohlížet na dodržování úklidu a na pořádek v domě, zamykání vchodových dveří, noční klid, monitorovat pohyb cizích osob, předcházet devastaci zařízení domu, upozorňovat na závady a poškození, tlumit konflikty. Byla to nepřetržitá domovnícká služba, kterou zajišťovali dva pracovníci v rámci veřejně prospěšných prací a asi deset lidí na veřejné službě. Pracovníci na VPP plnili svou funkci svědomitě, ovšem tento systém se neosvědčil z několika důvodů: velkou nevýhodou byla fluktuace pracovníků veřejné služby, kteří často nebyli obyvatelé lokality, někteří se necítili bezpečně při nočních směnách. Po třech měsících, kdy měli uchazeči o zaměstnání splněnou povinnost výkonu veřejné služby, neměl úřad práce již dostatek pracovníků pro zajištění třísměnných služeb. Proti pracovníkům na VPP se ozývaly v lokalitě i hlasy, že „jen sedí v kanceláři a berou peníze“, zatímco jiní nájemníci práci nemají, nebo vykonávají tutéž práci v rámci veřejné služby zdarma²².

Zavedení domovníků však znamenalo určité zlepšení, proto město hledalo nový způsob, jakým tento nástroj uvést do provozu. Lokální konzultant Agentury pro sociální začleňování, který v té době již v lokalitě působil, nabídl zástupcům města (na zavedení domovníctví se podílel především vedoucí sociálního odboru ve spolupráci s bytovým odborem) možnost zřízení domovníctví více participativní metodou podle metodiky agentury, jíž jsem autorkou.

7.2.2 Nastartování participativních procesů v rámci domovníctví a formování nástroje

Nebudu zde rozvíjet teorii metodologie, ta je ve zkrácené podobě k dohledání v Příručce pro obce, jako kapitola *Institut domovníka a domovní řády* v oddílu věnovanému bydlení, a to na webové adrese <http://www.socialni-zaclenovani.cz/prirucka>. Zde bych raději chtěla popsat příklad pilotní realizace, která se městu s podporou lokálního konzultanta v lokalitě Prunéřov postupně daří.

²² Povinná veřejná služba byla zavedena se sociální reformou v lednu 2012, ještě tentýž rok však byla zrušena. Nyní je dobrovolná a Úřad práce ji sám nenabízí.

Nová metodika se soustředí na potřebu participace nájemníků na dění v místě kde bydlí a na jejich angažování v řešení dílčích problémů. Úvodní událostí, která se v lokalitě stala, bylo setkání nájemníků domů.

První shromáždění nájemníků ze dvou domů se uskutečnilo 31. 10. 2012. Zúčastnilo se ho asi 30 nájemníků, radní města Kadaň, vedoucí sociálního odboru, zástupce ředitele městské policie, vedoucí správy bytů města, zaměstnankyně správy bytů, která má kancelář přímo v Pruněřově, terénní sociální pracovnice, lokální konzultant a pracovnice Poradny pro mezilidské vztahy, která setkání facilitovala. Na prvním setkání byli přítomní nájemníci dotázáni na jejich potřeby stran kvality bydlení a také si zvolili ze svých řad domovníky a členy domovních výborů.

Definované potřeby nájemníků se týkaly opravy oken, linolea v bytech, rozbitých dveří od bytů, nesprávně provedených oprav řemeslníky a včasné řešení reklamací, potřeby koupelen a teplé vody, výmalby chodeb a úklidu, podružného měření vody, potřeby zázemí a hřiště pro děti, dopravní dostupnosti, vysušení bažiny za jedním z bytových domů, centrálního vytápění nebo opravy elektroinstalace, která je blízko kamen. Seznam těchto potřeb byl zapsán a nájemníci byli ujištěni, že se jím bude město i nově zvolené výbory budou dále zabývat. Nájemníci dostali za úkol sestavit návrh domovního řádu.

Shromáždění nájemníků z dalších dvou domů se uskutečnilo 7. 11. 2012 a kromě předchozích zúčastněných zástupců institucí se dostavil také ředitel Agentury pro sociální začleňování. Volba domovníka a domovních výborů proběhla podobně jako na předchozí schůzi a proběhlo také definování potřeb nájemníků. Ty se týkaly potřeby koupelen ve všech bytech, opravy dveří od bytů, hromosvodů, oken, výmalby některých bytů a chodby a úpravy venkovního prostranství. Radní města vysvětlila nájemníkům podmínky oprav v bytech a tím způsobem je i motivovala k tomu, aby si vyřešili dluhy na nájemném (to se nyní postupně daří díky nastavení spolupráce, které zmiňuji výše).

Většina účastníků - nájemníků i zástupců institucí - byla na takovém setkání poprvé. Postoj zástupců města byl velmi vstřícný, především díky schopnému vedoucímu sociálního odboru i městské radní, která se aktivně zapojila do diskuze. Zástupce odboru správy majetku nebyl už tak vstřícně naladěný, ale byl nakloněn tomu, aby se situace v lokalitě začala řešit. Jeho přístup jsem pro sebe pracovně nazvala „kritickou distancí“ začínajícího procesu. Díky jeho přítomnosti se také mohla neprodleně začít řešit situace v bytech některých nájemníků a společně setkání tak mělo okamžitý dopad, a to je důležitým faktorem při motivaci místních lidí pro společné setkávání a diskuzi, na kterou pak mohou navázat další aktivizační činnosti.

Následující týden se 14. 11. 2012 uskutečnila první schůze domovních výborů. Zúčastnili se jich zvolení domovníci, členové domovních výborů a zástupci institucí. Dohodnula se výměna funkce jednoho domovníka se členem domovního výboru a byla domluvena podoba výkonu zaměstnání domovníků, která je vykonávána v rámci VPP, jejich zaměstnavatelem je město. Domovníci se seznámili s náplní práce, kterou je vedení domu, bdění nad dodržováním domovního řádu, drobné údržbářské práce, organizace svépomocných prací a zodpovědnost za jejich průběh a především rekonstrukce a příprava volných bytů k nastěhování nových nájemníků. Pracovní doba je 8 hodin denně, pokrytí VPP bylo na dobu od listopadu do dubna.

7.2.3 První konkrétní výsledky

Na schůzi výboru proběhla dohoda o definovaných potřebách nájemníků, které vzešly z předchozích setkání nájemníků. Byly vybrány ty potřeby, které lze řešit hned, které bude možné řešit později, a takové, jejichž řešení se bude muset odložit. Potřeby se také rozdělily na ty, které bude řešit město jako majitel domu, a které mohou udělat nájemníci tak, že si zorganizují svépomocnou brigádu. Tak se domluvil postup na opravách oken v bytech, vestibulových dveří, výměny linolea v bytech, vymalování společných prostor, úklid společných prostor a úklid sklepů. Také proběhla dohoda o úpravě znění domovního řádu. Naplánovaly se svépomocné brigády – vymalování společných prostor v domech a vyklizení sklepů. Tyto akce se v brzké době uskutečnily a měly mezi nájemníky ohlas. Město o zvolení domovníků a o svépomocných brigádách informovalo i na svých webových stránkách:

„Nájemníci budovy č.p. 265 v sociálně vyloučené lokalitě Pruněrov u Kadaně se aktivně zapojili do rekonstrukce chodeb domu. Během listopadového víkendu se rodiny rozhodly vymalovat společné prostory pod vedením domovníka a domovního výboru, kterého si obyvatelé sami zvolili a tuto instituci respektují. Na zlepšení kvality bydlení se podílela většina nájemníků včetně žen a dětí. Muži škrábali a bílili, ženy následně uklidily nepořádek po malování. Společnou práci negativně ovlivňovalo jen nepříznivé počasí, které prodloužilo čas potřebný k zasychání barvy. V jarních měsících je naplánováno vymalovat chodby v budově č.p. 167.“²³

²³ Obyvatelům Pruněrova není lhostejné, v čem žijí. In: [Http://www.mesto-kadan.eu](http://www.mesto-kadan.eu) [online]. 2012 [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.mesto-kadan.eu/clanek-sluzby/3769/obyvatelum-prunerova-neni-lhostejne-v-cem-ziji>

Také se na schůzi domluvil postup pro výměnu netěsnících oken v bytech, při které je nutná finanční spoluúčast nájemníka. Ten uhradí 30% ceny, je mu však nabídnuta možnost splátkového kalendáře tak, že mu bude navýšena částka nájemného o 100-150 Kč měsíčně a toto navýšení bude pokryto z doplatku na bydlení. Splátky je možné rozložit až do 48 měsíců (48 splátek). Výměna oken bude uskutečněna pouze v bytech těch nájemníků, kteří nejsou dlužní na nájemném za posledních 6 měsíců. Tento návrh byl následně formalizován a předložen radě města ke schválení.

Rada města návrh podpořila a tento postup byl nájemníkům představen na dalším setkání všech nájemníků, které se uskutečnilo 13. 3. 2013. Kromě výměny oken se řešila výměna linolea v bytech – to bude přiděleno bezplatně každému nájemníkovi, který není dlužen na nájemném. Tyto dva typy práce se začnou uskutečňovat přibližně od dubna, kdy se oteplí. Další změnou vedoucí k vyšší kvalitě bydlení je vybudování sprchových koutů s elektrickým ohřívačem vody v bytech těch nájemníků, kteří posledních 6 měsíců platí řádně nájemné.

Na setkání nájemníků také zástupci města představili nájemníkům záměr na rekonstrukci jednoho z domů na standardní byty 1. kategorie, v případě, že ministerstvo pro místní rozvoj schválí žádost o dotaci na rekonstrukci. Také nájemníkům vysvětlili, že tyto byty budou přidělovány rodinám na základě řádného plnění nájemnických povinností a dalších podmínek, např. řádné péče o děti. Další novou věcí, kterou se místní lidé dozvěděli, bylo zavedení asistentů prevence kriminality od 11. 3., kteří budou v lokalitě přítomní každý den odpoledne a v noci a také o víkendech. Budou procházet venkovní prostory i chodby domů. Na nájemníky bylo apelováno, aby se v případě ničení majetku nebo jiných problémech na asistenty policie obraceli.

7.2.4 Zhodnocení

V Prunéřově navázalo město se svými nájemníky dialog, který má svou platnost a návaznost v reálném řešení problémů lokality, které pojmenovali sami nájemníci. Město zvyšuje kvalitu bydlení v sociálně vyloučené lokalitě a spolu s tím vede své občany žijící v sociálním vyloučení k větší odpovědnosti. Stanovuje jasná a transparentní pravidla, a tak jim pomáhá k nabytí vyšších sociálních kompetencí. Rozlišuje mezi nájemníky, kteří plní řádně své povinnosti a kteří nikoli, zároveň ale dává všem stejnou šanci zlepšit svoji situaci. To vše se děje pomocí malých dílčích změn, které působí skromně, nicméně postupnými kroky přispívají k zmírnění sociálního vyloučení a obrušují rezignaci lidí.

Nedá se očekávat, že velké změny v sebepojetí, myšlení a chování sociálně vyloučených lidí se stanou v krátkém čase, proto i popsané dění naráží na dílčí problémy. V některých domech je na setkání nájemníků nízká účast, při svépomocných brigádách je potřeba, aby pracovníce odboru správy majetku, které působí přímo v lokalitě, dohlédla na účast a přímo k ní nájemníky motivovala. Úskalím byl také odliv obyvatel do jiných prostorově odloučených domů, které nejsou v majetku města. Celkově se však situace v této lokalitě posouvá kupředu. Terénní pracovníce, které působí v lokalitě, se zúčastnily 90 hodinového kurzu pro komunitní pracovníky, v plánu je tedy, že se postupně některé z nich stanou nositelky komunitních procesů v lokalitě a tento trend se zde bude dále rozvíjet.

V lokalitě se uskutečňuje množství pozitivních změn, ať už je to plán rekonstrukce domu, zavedení asistentů prevence kriminality, domovníctví samotné nebo zmíněné posílení sociálních služeb a vznik hřiště v rámci individuálního projektu města Kadaně (projekt do OP LZZ). Tyto změny se uskutečňují na základě Strategického plánu Lokálního partnerství Kadaň pro roky 2012-2014, který vytvořila platforma koordinovaná lokálním konzultantem Agentury pro sociální začleňování. Posun, který se v tomto „učebnicovém ghettu“ postupně děje, je možný pouze díky odpovědnému přístupu vedení města, které se problému sociálního vyloučení nevyhýbá, naopak mu záleží na jeho zmírnění.

8. Zengrovka (Kolín)

8.1 Popis lokality

8.1.1 Kolín

Kolín je město ve středních Čechách, leží na Labi a počet jeho obyvatel je přibližně 31 tisíc. Je to město s rozvinutým průmyslovým sektorem, chemickým, automobilovým, strojírenským a potravinářským. Město je důležitým železničním uzlem a je hospodářským centrem regionu. Od roku 2005 zde funguje automobilka TPCA (Toyota-Peugeot-Citroën).

V rámci investiční pobídky postavilo město pro jeho zaměstnance sídliště, které je v současnosti ale problematické ze dvou důvodů. Jedním z nich je kumulace lidí s nízkou kvalitací i ekonomickým statutem, bez vazby na město, v němž žijí. „TPCA má přednostní právo na obsazování bytů, město nemá v současné době možnost ovlivnit skladbu nájemníků.“²⁴ Druhým důvodem je zadlužení města při výstavbě sídliště, podle Situační analýzy Kolín je dluhová sazba 110 milionů korun ročně. Rozpočet města také vážně ovlivňuje vysoký dluh na nájemném v městských bytech, který byl v roce 2011 v součtu 19 milionů Kč a měl tendenci se spíše zvyšovat. (DIC, 2011).

Vzhledem k cílové skupině, kterou v této práci sledujeme, můžeme v Kolíně rozeznat několik sociálně vyloučených lokalit. Jednou z nich je Zengrovka, které se budu věnovat podrobněji v následujícím oddílu. Další je oblast Zálabí, kde žije větší počet romských obyvatel, je zde ze strany města identifikovaná vyšší potřebnost sociálních služeb, je tu evidován větší počet lidí pobírajících dávky v hmotné nouzi a dluhy na nájemném (DIC, 2011).

V neposlední řadě je nutné zmínit, že na území Kolína je neobvyklé vysoký počet ubytoven, jejich počet se dá odhadovat na 40. Takové množství ubytoven zde vzniklo původně za účelem ubytování dělníků pracujících v průmyslových podnicích. Jsou koncipované jako dočasné bydlení, pro sociálně slabé lidi se z nich ale často stává bydlení dlouhodobé, které ale jejich obyvatelům neposkytuje důstojný standard bydlení, jistotu smluvního zajištění ani práva vycházející z nájemního nebo podnájemního vztahu. Na ubytovny se v Kolíně stěhují lidé, kteří ztratí nájemní bydlení z důvodu dluhů na nájemném,

²⁴ DEMOGRAFICKÉ INFORMAČNÍ CENTRUM. *Situační analýza Kolín*. Praha, 2011.

nebo sem přicházejí sociálně slabí lidé z okolních obcí, kteří mají problém sehnat standardní nájemní bydlení. Na ubytovnách v Kolíně tak bydlí velké množství „cizích lidí“ – tedy romské rodiny, které místní Romové neznají.

8.1.2 Zengrovka

Lokalitě v Zengrově ulici blízko nádraží je typickou vyloučenou lokalitou. Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit z roku 2006 tuto lokalitu uvádí jako jedinou vyloučenou lokalitu ve městě (ubytovny zde byly již před sedmi lety, nemám ale k dispozici studii, která by evidovala jejich počet a stav).

Lokalita vznikla po roce 1990 po rozsáhlé amnestii. Do jednoho vybydleného vchodu (dům byl původně připraven pro rekonstrukci) byli nastěhováni amnestovaní lidé a lokalita se postupně rozrostla na 6 vchodů obývaných převážně Romy. Je zde 84 bytových jednotek, byty jsou 2. a 3. kategorie. Lokalita je v sousedství industriální zóny, nachází se ale nedaleko centra města a je zde dobrá dopravní obslužnost.

V době méj první návštěvy lokality na jaře 2012 zde bydlelo přes 300 lidí, z toho asi 140 dětí. Lokalitu tvořily čtyři vchody činžovních domů. V současnosti město vystěhovává nájemníky, kteří neplatí nájem a redukuje lokalitu na polovinu, tedy na dva vchody. Prázdné byty plánuje zrekonstruovat a vytvořit zde sociální bydlení pro různé cílové skupiny.

V ulici Zengrova je na ulici docela živo, na ulici se scházejí party dospívajících z lokality, u dětského hřiště jsou matky s kočárky a batolícími se dětmi. Venkovní prostor je čistý, jsou zde instalované koše. Hřiště je docela nové – bylo postaveno z peněz Evropských strukturálních fondů. Jak jsme se později dozvěděla na domovníkové schůzi, nevyhnul se hřišti vandalismus, který byl patrně dílem zdejší mládeže. Jedná se proto o zřízení dotovaného místa na VPP – správce a hlídače hřiště, které by zastávala osoba přímo z lokality.

Bydlí zde nespřízněné velkorodiny a nefunguje mezi nimi komunikace (např. na základě sporu poškodili sousedé auto jedné obyvatelky). Nebyla zde soudržnost mezi lidmi, na denním pořádku byly pomluvy a závist. Problematické bylo například upozornit sousedy na nevhodné chování jejich dospívajících dětí. Přesto místní lidé deklarovali, že jsou jejich vztahy dobré.

V ulici Zengrova je komunitní centrum pro místní lidi a je zde zároveň zázemí sociálních služeb. Zřizovatelem je o.s. Prostor. Komunitní centrum zřizuje předškolní klub

pro děti a jejich rodiče, doučování pro děti prvního i druhého stupně základní školy, poradenství pro rodiny s dětmi, ale také poskytuje zázemí a facilitaci pro komunitní práci.

8.2 Domovníctví v Zengrovce

8.2.1 Zavedení opatření

Nápad na zřízení samosprávy vzešel přímo od nájemníků v roce 2008, účelem bylo zamezení přistěhování problémových nájemníků do lokality. Město jako majitel domů bylo takové aktivitě nakloněno a dohoda s nájemníky se uskutečnila na komunitním setkání 21. ledna 2009, kde byla zároveň formalizována a byla zde uzavřena dohoda o postupu při přidělování bytů v lokalitě.

8.2.2 Systém přidělování bytů

Systém přidělování bytů funguje tak, že město předá domovní samosprávě seznam žadatelů o přidělení bytu, ze kterého domovníci vyberou jednoho kandidáta. O přidělení bytu dál rozhodují všichni obyvatelé domu v tajném hlasování. Vyjadřují se k volbě přidělit-nepřidělit. Pokud není navržený kandidát schválen, opakuje se celý proces znovu. Žadatel o byt zde musí splňovat několik základních podmínek: trvalé bydliště v Kolíně, zaměstnání a schopnost platit nájemné a služby, bezdlužnost. Roli při rozhodování je také počet dětí a doba podání žádosti o byt. Město tímto způsobem přidělilo za tři roky od zavedení 25 bytů a situace v lokalitě se tak stabilizovala.

8.2.3 Fungování domovníctví

Domovníkům a domovní samosprávě poskytuje metodickou podporu a zajišťuje zázemí občanské sdružení Prostor, které v lokalitě poskytuje sociální služby a provozuje zde komunitní centrum. S pomocí sociálních pracovníků postupně domovní samospráva rozšířila svoji úlohu o další činnosti.

Domovníci začali fungovat jako zprostředkovatelé komunikace mezi nájemníky a městem a díky tomu se podařilo zajistit opravy v bytech a sanovat domy. Nejenže byly provedeny důležité opravy, ale také se podařilo dojednat instalaci mříží, odpadkových košů

venku na ulici a zřídit pro děti klubovnu a hřiště. Nájemníci jsou podporováni v co největší samostatnosti při údržbě a fungování domů. Platí tu pravidlo, že dlužníci nemají nárok na jakoukoli opravu v bytě.

Domovníky volí nájemníci domu. Tato funkce byla do r. 2011 vykonávána dobrovolně, nebyla placená. Město Kolín od r. 2012 uvolnilo finance na odměnu domovníků v celém městě, někteří domovníci se přesto rozhodli funkci dál vykonávat jako dobrovolníci. Předsedkyně domovní samosprávy je zaměstnaná na 0,2 úvazku jako technik správy domu. V době zavedení opatření byli stanoveni 2 nepříbuzní domovníci na 1 vchod, později se počet snížil na 1 domovníka pro 2 vchody. Hlavní náplní práce jsou drobné opravy a dohled nad dodržováním pořádku. Personální obsazení domovnické funkce vykazuje velkou fluktuaci, protože zastat takovou roli je docela náročné, vzhledem k tomu že vzbuzuje nevoli u ostatních nájemníků.

Jednou týdně se konají schůze domovníků, kde se řeší aktuální dění, jednou za cca dva měsíce se uskuteční setkání všech nájemníků. Ta mají především informační roli, ale účinného plánování společných opatření se nepodařilo dosáhnout. Pravidelně se konají úklidové brigády.

8.2.4 Problémy v lokalitě

Místní lidé uvádějí, že největší problémy v lokalitě jsou v současnosti docela nové, protože místní mládež dorostla do věku, kdy má tendence napodobovat chování „gangu“. Začaly se stávat drobné krádeže v domech a vandalství. V lokalitě se objevily i drogy, které dříve v lokalitě nebyly. To se týká mládeže pouze z jedné rodiny, místní ale měli strach, že jimi budou ohroženi i jejich děti. S přistěhováním této konkrétní rodiny se také snížila míra dodržování pořádku a klidu. Domovníci na schůzi proto také řešili, jaké jsou možnosti řešení a zda by nebylo možné rodinu přestěhovat jinam.

To se nakonec podaří, ovšem nikoli díky dohodě nájemníků na nějakém postupu, ale zásahem města. To se rozhodlo na začátku letošního roku vyloučenou lokalitu zmenšit a vystěhovalo všechny dlužníky na nájemném. Prázdné byty plánuje zrekonstruovat a vytvořit zde sociální bydlení pro zástupce majority, romské menšiny, i dalších cílových skupin sociální práce. Měl by zde díky tomu vzniknout tzv. „sociální mix“, to znamená rovnoměrnější skladba obyvatel.

8.2.5 Výhled do budoucna

Město také připravuje systém přidělování bytů mimo lokalitu, který pomůže těm rodinám, jež dokážou dostát všem nájemnickým povinnostem, získat kvalitní bydlení mimo vyloučenou lokalitu.

Komunitní aktivity nicméně v lokalitě neskončily, s podporou o.s. Prostor získali lidé dotaci od Nadace Via na vytvoření komunitní zahrady ve vnitrobloku. Domovníci stále fungují, a přestože se občas personálně vymění, celkově zavedení tohoto opatření pomáhá udržovat prostředí Zengrovky v dobrém stavu, zajišťovat potřebné opravy a artikulovat potřeby nájemníků směrem k majiteli i dalším institucím.

9. Český Krumlov

9.1 Popis lokality

Český Krumlov je město v jižních Čechách na řece Vltavě, jeho historické centrum se zámekem je významnou kulturní památkou.

Město má celkem cca 15 tis. obyvatel, z toho asi 800 Romů. Ve městě nejsou významně prostorově segregované lokality, kvalita bydlení v domech obývaných Romy je vcelku slušná (to znamená, že zde nejsou zchátralé domy bez vody nebo elektřiny).

V mapě vyloučených lokalit z roku 2006 je uvedeno, že vyloučené lokality zde tvoří několik panelových domů na periferii města s byty 1. kategorie. Občanská vybavenost a dopravní obslužnost zde nechybí, nejbližší sociálně nevyloučení lidé žijí v nejbližším sousedství. Ani před sedmi lety zde nebyl evidován velký problém s neplacením nájemného. Lokalita na sídlišti vznikla během 90. let. Není zde problém se sociálně rizikovými jevy, jako je kriminalita nebo drogy (GAC, 2006b).

Oproti tomu se nedá říct, že by se rizikové problémy vyhnuly městečku Větrní, které s Českým Krumlovem sousedí. Je zde zaznamenaná migrace na ubytovny ve Větrní právě z Krumlova, není tedy vyloučeno, že se vyloučení lidé zkrátka stěhují sem a tak město Český Krumlov zůstává bez větších problémů se sociálním vyloučením, zatímco Větrní se s ním musí potýkat.

Vztahy s majoritou jsou v Českém Krumlově obecně dobré, místní lidé se s Romy znají a mezi občany není napětí. Místní vzdělaní Romové však reflektují, že se vztahy mezi majoritou a Romy obecně (v rámci republiky) zhoršuje, a že je posun znát i v Českém Krumlově. Ve městě, kde je čilý turistický ruch, je však bezpečno a pořádek. Na tom mají svůj podíl i místní Romové a Majoritní krumlovští občané si toho jsou vědomi. Situace ve městě je stabilní, a to jak díky vedení města, tak i díky místním Romům, kteří o svoji menšinu pečují.

9.2 Domovnictví v Českém Krumlově

9.2.1 Místní romské autority, domovník a jejich role pro krumlovskou romskou menšinu

Podoba domovnictví v Českém Krumlově mě překvapila, protože jednak potvrdila moje představy o tom, jak by institut domovnictví měl fungovat, a zároveň tuto představu v mnohém překonal. Domovník se zde nestará pouze o dům, ve kterém žije, ale snaží se prospívat Romům ve městě obecně, dle jeho slov i „s přesahem do celého Jihočeského kraje“.

V této roli následuje svého zesnulého otce, který už na začátku 90. let založil úklidovou firmu a po určitou dobu provozoval také stavební firmu, aby vytvořil pracovní místa pro Romy. Firma dosud funguje a má s městem nasmlouvané zóny pro výkon úklidových služeb. Jednou z těchto zón je historické centrum, a protože je práce odvedena pečlivě, místní obyvatelé z majoritní skupiny to oceňují a celkově to přispívá k dobrým vztahům mezi většinovým obyvatelstvem a menšinou. Firma má v současnosti 13 zaměstnanců a ti jsou vedeni ke svědomitosti, musí do práce chodit včas a střízliví. Vedoucí firmy si ale stěžují na to, že nemohou výši platu konkurovat sociálním dávkám a to je pro zaměstnance demotivující.

Kromě zaměstnávání pomáhají vedoucí pracovníci firmy místním Romům, a to nejenom svým zaměstnancům, komunikovat s úřady, vyřizovat exekuce, nároky na dávky. Také pomáhají řešit praktické problémy, například při potížích s včasným zaplacením nájmu, vážnějších konfliktech, s případnou diskriminací apod. Takovou pomoc poskytují zcela nad rámec svých pracovních povinností, soukromě a dobrovolně. Tyto činnosti vykonávají bez nároku na jakoukoli odměnu, chtějí se zkrátka o „své lidi“ postarat. Firma také poskytuje zdarma prostory jídelny pro romské kulturní akce, členové jejího vedení mají romskou kapelu, která je oblíbená v jihočeském regionu i mezi majoritou. Podporují romskou kulturu, a proto také mají záměr mít k dispozici sál, kde by se romské kulturní akce mohly konat. Zatím neví, zda se jim toto podaří zajistit, ale tuto potřebu vedou v patrnosti a časem uvidí, jaké budou možnosti.

Činnost vedení této firmy hodnotím jako velmi přínosnou nejen pro místní Romy, ale i pro město jako celek, protože pomáhá udržovat situaci romské menšiny stabilní. Navazují tak na dobře zahájenou inkluzivní tradici již z dob před r. 1989 a na dobře zvládnutou situaci v 90. letech. Bez takové péče o minoritu vlastně „zevnitř“ menšinové skupiny, by relativně dobrý stav ve městě udržitelný nebyl.

Současný domovník má mezi místními Romy váženou pozici a má velmi dobré vztahy i s krumlovským starostou. Tuto důvěru osvědčil během své šestnáctileté kariéry jako městský policista, kdy účinně a citlivě řešil konflikty a problémy mezi romskou menšinou. Jak sám říká: *„Romský strážník, to má dobrý vliv na lidi, to má větší váhu než dvacet policajtů. Všechno se rychle vyšetří, když mu lidi důvěřují.“*

Domovníkovy zásady jsou respekt, autorita, pravda, poctivost, nezneužívat pozice. Také mít aktivní kontakty s městem, odborem správy majetku a vzájemně spolupracovat. Předcházet problémům jejich včasným řešením. Snaží se nastavit spravedlivý systém a také zdůraznil, že jeho autorita nesmí být vytvořena výměnou za prospěch – pokud by respekt k autoritě znamenal pro lidi větší podporu nebo práci, nebylo by to podle domovníka správně.

Lidem domlouvá většinou po dobrém, nechce se sám naštvat, ale potřebuje, aby lidi pochopili, co je potřeba, a to se mu daří. *„Při jednání s Romy i s bílými sebou nenechám manipulovat. Vím, co je potřeba a umím to prosadit, přestože spousta věcí nejde rovnou a hned.“*

9.2.2 Funkce domovníka – úkoly a náplň práce

Domovník pečuje v Krumlově o dva domy, oba jsou majetkem města. Prvním z nich se nachází na sídlišti Mír. Je to šestipatrový panelový dům o 39 bytových jednotkách a žije zde asi 200 osob, z toho 5-6 rodin jsou příslušníci majority. Dům je v relativně dobrém stavu, okolí domu je čisté. Na první pohled se však odlišuje od ostatních domů tím, že není zateplený a jako jediný má šedou, nikoli barevnou fasádu. Jediný nedostatek, který je na první pohled patrný, je špatný stav plastových oken, na která vzápětí domovník upozorňuje: *„Okna nejsou kvalitní, po několika letech už jsou rozbitá. Někde je museli nájemníci přitlouct hřebíkem, aby vůbec šla zavřít. Do zimy už to nestihneme, ale na jaře budeme muset řešit výměnu.“* Před domem potkáváme starší nájemníci, která si ještě nezvykla na zámek nových vchodových dveří. Domovník jí ochotně ukáže, jak se s ním zachází a také ji nabádá k pravidelnému zamykání. V domě je udržovaná chodba, světla jsou kvůli úsporám nově na čidla. Je znát, že opravy se uskutečňují postupně, a že je potřeba některé ještě doladit – schránky jsou rozbité a nad vchodem chybí několik stropních desek. V každém patře visí rozpis úklidů. Celkově je tu klid. Pan domovník ukazuje na jedny dveře a říká, že tamní nájemnice (příslušnice majority) brala drogy, ale s městem vyjednal její vystěhování. V domě nelze trpět rizikové jevy, které by mohli mít devastující dopad na ostatní nájemníky, nebo být

ohrožující pro děti. Nápad zřídit pozici domovníka, nebo správce domu, vzešel přímo od nájemníků tohoto domu.

Na druhý dům, který domovník spravuje, jsme se byli podívat až ke konci naší krumlovské návštěvy. Je to jednopatrový dům, zvenku působí udržovaně, okolí je příjemné a čisté. Uvnitř je pořádek, ale prostředí působí ponuře. Kvalita bydlení je zde o poznání horší, než v panelovém domě na sídlišti. Město zde ubytovává rodiny, které se do Krumlova přistěhují. Funguje zde určitý princip prostupnosti bydlení, založený na zásluhovosti. Pokud se nová rodina chová slušně, dospělí pracují a platí nájem, město s ní počítá a pokud je k dispozici lepší byt, tam ho rodině přidělí. Dům má vlastního správce, který zde bydlí, ale úkoluje a dohlíží jeho práci domovník z domu na sídlišti Mír. Ten s ním není zcela spokojený, prý pracuje dobře, ale osobnostně se mu nelíbí.

Domovník dostává za svou práci odměnu 507 Kč měsíčně, peníze jsou čerpané z fondu oprav. Částka dle jeho slov nepokryje ani výdaje za telefon a benzín, které v souvislosti s výkonem funkce má, odměnu vnímá spíše jako příspěvek na svoji dobrovolnou činnost.

Osobu domovníka vybrali nájemníci na základě toho, kdo má autoritu, komu lidé důvěřují, koho chtějí jako svého zástupce či mluvčího. Roli také hrálo to, že je rozvedený a nemá tolik rodinných povinností jako jiní nájemníci, nebo to, že vzhledem k práci v rodinné firmě je časově flexibilní.

Domovník funguje jako správce domu, dohlíží na pořádek, klid a řeší potřebné opravy v domech. Nadto také funguje jako zprostředkovatel při řešení problémů, například pokud některý nájemník ztratí práci a má problém se zaplacením nájemného. Zasahuje také v případech, pokud se nastěhuje do domu problémová rodina, a takový případ řeší spolu s městem, které je majitelem domu.

Nájemníci domu i místní Romové vědí, že v něm mají zastání, že jejich problémy pomůže účinně vyřešit a obracejí se na něj, když to potřebují. Domovník říká: *„Oni by se sami styděli jít na úřad s problémem, například se zaplacením nájmu. To se ale musí řešit hned, a ne za rok. Pokud se to nechá být, dluh naroste do takové výše, že ji nájemník není schopen zaplatit.“* Pokud tedy nájemník přijde o práci, neprodleně prostřednictvím domovníka řeší dluhy na nájemném a dohodnou splátkový kalendář. Ve spolupráci s městským odborem správy majetku je nastaven systém, kdy město informuje domovníka o nezaplacení nájemného po dva měsíce. Domovník zjistí příčinu a neprodleně pomůže situaci řešit.

Domovník je informovaný o všech opravách v domě a kontroluje, zda byly provedeny v dostatečné kvalitě. Dohlíží také, aby před zimou fungovala všechna topení.

V neposlední řadě přispívá k logice přidělování bytů tak, aby probíhalo účelně. Přednostně dostanou přidělený byt mladé rodiny, které žijí v bytě ve větším počtu s širším příbuzenstvím. Naopak pokud mladí manželé bydlí u rodičů, kteří mají velký byt, musí počkat na přidělení bytu déle.

Podle jeho slov musí mít domovník autoritu, rozumět svojí práci, nájemníci ho musí znát jako spolehlivého člověka. Musí vědět, jak postupovat samostatně a s městem řešit pouze podstatné věci. Důležitá je také jeho důslednost a spravedlnost – pokud nájemníci poškodí vybavení bytu, nemohou mít nárok na opravu. Na domovníkovi je, aby takový případ dovedl rozpoznat. V takových případech město pouze informuje o škodě, opravu nezajistí. Na druhou stranu, pro dobrý výkon svojí práce ho musí nájemníci podporovat a důvěřovat mu.

9.2.3 Dopad opatření

Se zavedením domovnictví se ustálil výběr nájmu a v současnosti je ve fondu oprav dostatek peněz. Proto se mohou provádět v domě opravy, které se po dvacet let nedělaly. Nájemníci referují o tom, že byly odstraněny závady a spousta věcí se změnilo. Podařilo se také snížit náklady na elektřinu a topení. V domě byla instalována čidla na rozsvícení světlá (na chodbě nezůstává zbytečně rozsvíceno) a byly instalovány nové vchodové dveře (tak je v domě bezpečněji a v zimě netáhne do chodby studený vzduch).

Včasnými opravami se také předchází větším škodám a ve vztahu k městu se podařilo vybudovat důvěru v to, že jeho majetek bude řádně užíván. Příkladem úspor je například péče o výtah – urgentní výjezd je totiž drahý, proto se vyplatí dbát na jeho technický stav průběžně.

Na chodbách je uklizeno – nájemnice, poctivě dodržují služby a navzájem na sebe dohlíží, zda služba byla splněna. „*Systém je nastavený tak, že si sousedky samy vynadají a nemusím to dělat já,*“ usmívá se domovník.

Postupně se v domě uskutečňují i větší opravy a v patrnosti je veden určitý plán oprav. Domovník ví, že nelze všechno učinit bezodkladně, že na některé věci se musí počkat. Nájemníci si ovšem přejí mít novou fasádu, aby měl dům i z venku stejný standard s ostatními domy a na sídlišti nevyčníval.

V domě je klid a bezpečno. Domovník za dobu svého působení nemusel nikdy volat policii, ani pokud se zde konaly mohutné oslavy. Je schopen vše vyřešit sám. Nastavil zde spravedlivý systém, kdy jsou slušným rodinám poskytovány benefity v podobě podpory a oprav, naproti tomu ti nájemníci, kteří dělají problémy a škody, jsou odlišeni a nedostávají nic. V lidech je tak podporována vlastní odpovědnost.

9.2.4 Důležitost role města

Pro dobré a funkční spravování domu je spolupráce a zájem města podstatná, pro účinek domovnícké práce je rozhodující. *„Domovník může dělat co chce, ale bez odezvy města se nehne z místa,“* podotýká domovník.

V tomto případě je nastavena spolupráce a komunikace s městem dobře, domovník se schází se starostou města i s vedoucím odboru správy majetku. Všem na dobrém fungování záleží. Zástupci města vidí, že opatření funguje, v domě je čisto a klid, nájemné je zaplacené. Pokud potřebují něco vyřešit, komunikují s domovníkem.

Dříve se konaly týdenní porady vedení města, vedoucích všech odborů a byli přizváni také zástupci vedení „romské“ firmy. Domovník je hodnotí jako velmi přínosné, protože sloužily k okamžité reakci na vzniklé problémy a doufá, že tato tradice se znovu obnoví.

10. Srovnání

Uvedla jsem tři sledované podoby nástroje domovnictví. V některých aspektech se lišily, v jiných si byly podobné. Společným jmenovatelem je, že ve všech třech případech se jednalo o příklady dobrých praxí – o ukázky opatření, která jsou funkční a prospěšná.

V následujících tabulkách srovnávám podobnosti a rozdílnosti popsaných lokalit a domovnictví vzhledem k podobám, v jakých zde funguje.

10.1 Srovnání sociálně vyloučených lokalit

Ze sledovaných lokalit se nejvýrazněji odlišuje Prunéřov, který je výrazně prostorově segregovaný a kde také absentují jakékoli služby občanské vybavenosti. Je zde také horší dopravní dostupnost do města Kadaně, kde žijí nejbližší nevyloučení obyvatelé města.

Pokrytí lokalit sociálními službami jsem zjistila v Prunéřově a v Kolíně, v Českém Krumlově jsem kontakt nájemníků s terénní sociální službou nezjistila, částečně tuto úlohu ovšem zastává sám domovník (řešení dluhů, především na nájemném, kontakt s úřady). Obyvatelé této lokality nejsou zcela sociálně vyloučení, jsou však sociálním vyloučením ohroženi.

Specifikem kolínské lokality Zengrova je komunitní centrum, které zde provozuje o.s. Prostor. Je společenským centrem lokality a jsou zde také poskytovány sociální služby.

	Kolín	Kadaň (Prunéřov)	Český Krumlov
Velikost lokality, počet obyvatel	v r. 2012 84 bytů, 4 vchody, cca 300 lidí v r. 2013 42 bytů, 2 vchody, cca 150 osob	4 bytové domy, 78 bytů – z toho 48 obsazených, cca 180 osob	1 panelový dům, 39 bytů, cca 200 osob
Doba existence vyloučené/vyloučením ohrožené lokality	od 90. let	cca od r. 1996 (17 let)	od 90. let lokalita není vyloučená, její

			obyvatelé jsou však sociálním vyloučením ohroženi
Formy segregace	prostorově (mírně) sociálně ekonomicky	prostorově (výrazně) sociálně ekonomicky kulturně symbolicky	sociálně ekonomicky
Sociální služby	o.s. Prostor (komunitní centrum, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi)	Společný start Prunéřov (terénní program) Světlo, o.s. (terénní program, K-centrum a streetwork) Radka, o.s. (sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi)	nezjištěny
Podpora města, komunikace	Není výrazná, prostředníkem je o.s. Prostor	Velmi dobrá, radní města, vedoucí sociálního odboru, vedoucí bytového odboru do lokality dochází, účastní se domovních schůzí i setkání domovníků	Dobrá, domovník je v aktivním kontaktu se starostou města i s vedoucím odboru správy majetku
Spolupráce města s ASZ, existence strategického plánu inkluze	ano	ano	ne
Další plánovaná inkluzivní opatření v lokalitě	Systém podpory bydlení mimo lokalitu (obdoba prostupného bydlení)	Systém prostupného bydlení Předškolní klub a rodičovské centrum	nezjištěno

	Posílení terénní sociální práce Podpora zaměstnávání Opatření na podporu inkluzivního vzdělávání	NZDM Posílení SAS a terénních programů Finanční gramotnost Dluhové poradenství Doučování Asistenti prevence kriminality Vybudování hřiště Posílení dopravních spojů Změna přidělování bytů Posílení terénního drogového programu Tým pro děti a mládež a případové konference Zaměstnanostní opatření	
--	--	--	--

10.2 Srovnání nástroje domovnictví v popsanych lokalitách

Podoba domovnictví ze sledovaných případů se nejvíce odlišuje v Českém Krumlově. Pozici zde pouze jedna osoba, která patří k romským autoritám ve městě. V dalších dvou lokalitách jsou domovníci běžní „řadoví“ nájemníci, kteří však dostali důvěru od svých sousedů.

V Pruněřově se odlišuje domovnictví především tím, že je navázané na společné svépomocné a komunitní akce. Účast v těchto akcí bude jedním z posuzovaných kritérií při přidělování bytů 1. kategorie, které budou druhým stupněm prostupného bydlení (třetím stupněm bude již standardní bydlení v Kadani).

Domovnictví v kolínské lokalitě Zengrova je specifické díky systému přidělování bytů, které zde probíhá na základě dohody s městem. Systém předchází přistěhování problémových nájemníků do lokality. Zajímavý je taky připravovaný projekt komunitní zahrady ve vnitrobloku, který letos zrealizují místní nájemníci.

	Kolín	Kadaň (Prunéřov)	Český Krumlov
Zavedení opatření	1/2009	10/2012	9/2011
Počet domovníků	2-5 (počet se na zač. r. 2013 snížil)	4	1
Typ úvazku	dobrovolnická činnost → DPP	VPP → nově vytvořená pracovní místa při městě	DPP
Financování	město v r. 2012 uvolnilo finance na odměnu domovníkům	dotovaná místa ÚP město	město
Důvod zřízení domovnictví	Zamezení přistěhování problémových nájemníků do lokality	Zlepšení úrovně bydlení, zamezení vandalismu, zapojení nájemníků do péče o místo, kde žijí	Důstojné bydlení, zlepšení technického stavu domu
Iniciátor zavedení domovnictví	Nájemníci s podporou poskytovatele sociálních služeb	Město s podporou lokálního konzultanta ASZ	Nájemníci s podporou města
Výběr osoby domovníka/domovníků	nájemníci	nájemníci	nájemníci
Náplň práce domovníka	Dohled nad technickým stavem – plán oprav Komunikace s nájemníky (o.s. Prostor, město) Dohled nad údržbou	Opravářské a údržbářské práce Dohled nad pořádkem v domě a dodržováním úklidu Zamykání vchodu Vedení a organizace	Dohled nad technickým stavem domu, plánování oprav a dohled nad kvalitou jejich realizace Dohled nad pořádkem

	domu Domovní schůze – přidělování bytů Organizace svépomocných brigád	svépomocných brigád	a klidem v domě Komunikace s městem Řešení problémů nájemníků Vytipování nájemníků pro přidělení vhodnějšího bytu
Plnění úkolů	Úlohu plní při zaměstnání, není v ústředí jejich zájmu Plněno v pořádku	Domovníci se zapracovávají Opravařské práce v pořádku Dohled nad pořádkem v domě neplní zcela	Plněno důsledně
Fluktuace osob na pozici domovníka	Relativně velká	Dosud proběhla výměna 1 osoby	Pozice stabilní
Uskutečněné opravy	Opravy v bytech, instalace mříží, úprava venkovního prostranství Instalace košů na ulici, zřízení hřiště	Svépomocné brigády – vymalování společných prostor a vyklizení sklepa Opravy volných bytů k nastěhování	Opravy v bytech, nové vchodové dveře, čidla na světla v chodbě. Průběžné drobné opravy pro zachování technického stavu
Naplánované opravy	nezjištěno	Výměna oken Vybudování koupelen v bytech Nová linolea	Okna Zateplení a fasáda
Pravidla	Dlužníci nemají nárok na opravy v bytech	Dlužníci nemají nárok na opravy v bytech	Dlužníci nemají nárok na opravy v bytech
Zapojení ostatních nájemníků	Hlasování o kandidátovi pro přidělení bytu Svépomocné brigády	Setkání všech nájemníků (volba domovníka, definování potřeb) Domovní výbory	Volba domovníka Služby na úklid společných prostor

		Svépomocné brigády	
Výhled do budoucna	<p>Komunitní zahrada ve vnitrobloku</p> <p>Dva vchody v lokalitě jsou vystěhovány, budou přebudovány na sociální bydlení. Zda bude dostupné pro sociálně vyloučené osoby, není jasné.</p> <p>Budoucnost lokality je otázkou, záleží na záměrech města.</p>	<p>Jeden dům bude zrekonstruován na byty 1. kategorie a stane se z něj 2. stupeň prostupného bydlení</p>	<p>Domovníctví funguje dobře, předpokládá se jeho pokračování</p>
Možnosti rozvoje směrem ke komunitní práci	<p>Domovní výbory a společné svépomocné akce se konají. Podpora ze strany neziskové organizace.</p> <p>Předpokládá se pokračování aktivit v tomto směru.</p>	<p>Půl roku již fungují domovníci, uskutečnila se dvě setkání všech nájemníků a dvě schůze domovních výborů. Terénní sociální pracovnice, které v lokalitě působí, absolvovaly školicí kurz v komunitní práci a postupně převzmou nastartované procesy.</p>	<p>Domovníka zvolili nájemníci, kteří zároveň pečují pořádek ve společných prostorech. Komunitní rozvoj v konkrétním domě se neplánuje.</p> <p>Prvky komunitní práce vykazuje činnost firmy malých technických služeb, která organizuje romské kulturní akce.</p>

Závěr

Problematika sociálního vyloučení je velmi komplexní a košatá. V této práci jsem se pokusila vysvětlit alespoň její základní aspekty tak, abych mohla vysvětlit fungování domovnictví ve srozumitelném kontextu.

Popsala jsem domovnictví ve třech vyloučených lokalitách, které se od sebe odlišují mírou prostorového vyloučení i procesem jejich vzniku, který se odráží na jejich současné podobě. V každé z těchto lokalit funguje domovnictví trochu jiným způsobem. Jeho podobu určuje náplň práce, možnosti lokality, míra zapojení dalších nájemníků. Do velké míry ovlivňují podobu nástroje osobnostní charakteristiky domovníka, jeho schopnosti a autorita.

Jak jsem zmínila v úvodu, je to nástroj skromný a jistě neřeší ty nejpodstatnější problémy sociálního vyloučení – ty je potřeba řešit především na systémové úrovni. Na úrovni individuální leží pomoc při řešení konkrétních problémů na bedrech sociálních služeb.

Domovnictví však může nastartovat drobné změny, které mohou pomoci lidem pochopit, že oni sami mají vliv na stav místa, kde žijí a dát jim možnost podílet se na jeho zlepšení. Hledá zdroje přímo v sociálně vyloučených lokalitách, a snaží se místní lidi aktivizovat. Je to nástroj, ve kterém (při jeho dobrém uchopení) vidím potenciál pro nastartování vlastní aktivity místních lidí, kteří mohou být již se stavem bydlení smíření nebo mohou být již rezignovaní. Pomáhá lidem uskutečnit pozitivní změnu v odpovědi na jejich vlastní subjektivně pocíťované potřeby a s pomocí jejich vlastní aktivity. A to je na něm zajímavé.

POUŽITÉ ZDROJE

A. Prameny

DEMOGRAFICKÉ INFORMAČNÍ CENTRUM. *Situační analýza Kolín*. Praha, 2011.

Kašparová, Irena, Štěpán RIPKA a Kateřina SIDIROPULU JANKŮ (ed.). *Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice. Moravské lokality*. Praha: Úřad vlády ČR - Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity, 2008. ISBN 978-90-87041-56-7.

GOODIN, Robert E. Inkluze a exkluze. In: Sociální exkluze a nové třídy : *sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. Sociální studia, 5. ISBN 80-210-2426-7 ISSN 1212-365X.

HAVRDOVÁ, Zuzana, Jana KOSOVÁ, Jiřina SVOBODOVÁ a Aneta VOMLELOVÁ. *Mít život ve svých rukou: O oblastech a postupech práce komunitního pracovníka ve vyloučených lokalitách*. Dobrá Voda u Toužimi: Český Západ; Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2013.

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury v nakladatelství Lidové noviny, 2002, 84 s. ISBN 80-710-6615-X.

KRIŠTOF, Roman. Nezamýšlené důsledky podpory "romské integrace": aneb Systém "trvale udržitelného vyloučení". In: HIRT, T., JAKOUBEK, M (EDS.). *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 165-180. ISBN 80-86898-76-8.

LEDINSKÁ, Silvie. Institut domovníka a domovní řády. In: *Příručka pro obce: bydlení*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR - odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2012, s. 46-52. ISBN 978-80-7440-068-1. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/prirucka>

LUX, Martin, Martina MIKESZOVÁ a Petr SUNEGA. *Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením – mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2010. ISBN 978-80-7330-176-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8473-7.

MORAVEC, Štěpán. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.). *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 11-69. ISBN 80-86898-76-8.

Romové v České republice, 1945-1998. Praha: Socioklub, 1999. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-902-2607-8.

SHURINGA, Leida. *Komunitní práce a inkluze Romů*. Ostrava: Radovan Goj, 2007.

SNOPEK, Jan. Bydlení. In: *Příručka pro obce*. Praha, Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2012, s. ISBN 978-80-74440-068-1. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/prirucka>

Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference : Olomouc, prosinec 2009. Olomouc: Charita Olomouc, 2010. ISBN 978-80-254-7561-4.

ŠIMÁČEK, Martin. Sociální začleňování v obci. In: *Příručka pro obce*. Praha, Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2012. ISBN 978-80-74440-068-1. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/prirucka>.

ŠIMÍKOVÁ, Ivana, VAŠEČKA, Imrich a kol. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-736-4009-0.

„Zákon o sociálních službách (108/2006 Sb.),“ 2006.

„Zákon o obcích (obecní zřízení) (128/2000 Sb.),“ 2000.

B. Elektronické dokumenty

GAC. 2006a. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha, GAC, 2006.

GAC. 2006b. *Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR*. [citováno 17.3.2013]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/mapa/int_CR.html.

MĚSTO KADAŇ. *Strategický plán lokálního partnerství Kadaň pro roky 2012-2014*. Kadaň, 2012. [citováno 20.3.2013] Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-kadan>.

OSN. *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*. New York, 1965. [citováno 14.3.2013] Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112305>.

OSN. *Závěrečná doporučení Výboru pro odstranění rasové diskriminace*. New York, 2011. [citováno 14.3.2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-rasove-diskriminace-17715/>.

RIPKA, Štěpán. Má stát podporovat, anebo rušit sociální ubytovny? „Přilévání oleje, místo hašení“. *Lidové noviny*. 2013, 19.4.2013. [citováno 22. 4. 2013] Dostupné z: http://www.academia.edu/3332063/Ma_stat_podporovat_anebo_rusit_socialni_ubytovny_Pril_evani_oleje_misto_haseni_LN_19_4_2013

Obyvatelům Prunéřova není lhostejné, v čem žijí. In: *Http://www.mesto-kadan.eu* [online]. 2012 [cit. 20. 4.2013]. Dostupné z: <http://www.mesto-kadan.eu/clanek-sluzby/3769/obyvatelum-prunerova-neni-lhostejne-v-cem-ziji>

ÚŘAD VLÁDY ČR. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 - 2015*. Praha, 2011. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení>

ÚŘAD VLÁDY ČR. *8. a 9. periodická zpráva o plnění závazků plynoucích z mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace*. Praha, 2010. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/8-9--CERD-final.pdf>

PŘÍLOHA: Fotografie z popsanych sociálně vyloučených lokalit

Jeden z domů v lokalitě Prunéřov

Zdroj: http://chomutovsky.denik.cz/zpravy_region/komunitni-centrum-v-prunerove-otevre-v-druhe-polovine-roku-20121119.html

Svépomocná akce v Prunéřově

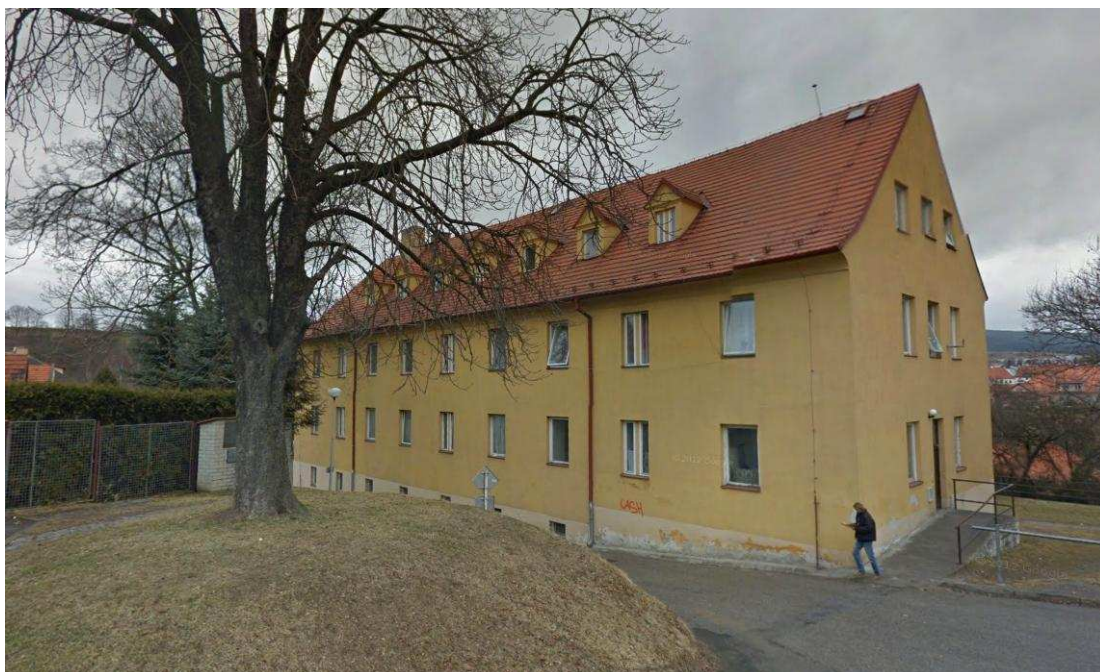
Zdroj: <http://www.mesto-kadan.eu/clanek-sluzby/3769/obyvatelum-prunerova-neni-lhostejne-v-cem-ziji>

Panelový dům v Českém Krumlově

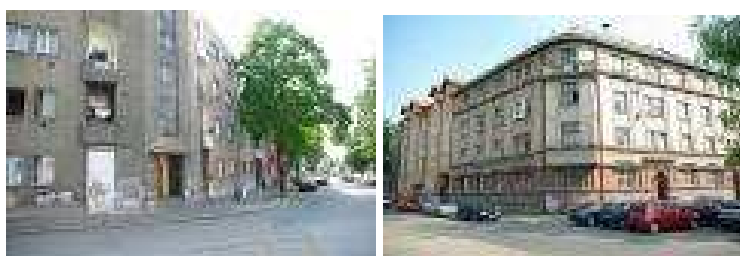
Zdroj: <http://maps.google.cz/>

Další dům v Českém Krumlově, kde působí domovník

Zdroj: <http://maps.google.cz/>

Lokalita Zengrova v Kolíně

Zdroj: www.zengrovka.cz